

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра романської філології**

**“ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ “INDIOS” В
ДИСКУРСІ АРГЕНТИНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ”**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студента II курсу магістратури
спеціальності
035.051 Іспаномовні студії та
переклад, англійська мова
Сергій Сергійович ОПЕРАЙЛО
Науковий керівник:
канд. філ. наук, доцент кафедри
романської філології
Наталія Валеріївна ЧОРНА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри романської філології
протокол №__ від «__» _____ 20__ року
завідувач кафедри _____ (підпис)
к.філол.н., доцент Ірина ВІЛОРІЇВНА

КИЇВ
2026

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	4
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ АРГЕНТИНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	10
1.1 Когнітивно-дискурсивна парадигма дослідження лінгвокультурологічних концептів у ідеологічному дискурсі	10
1.2 Дискурсивне поле концепту “indios” у науковій парадигмі ХХ-ХХІ століть.	19
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕАЛОГІЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ CIVILIZACIÓN/BARBARIE В ІДЕОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ІСПАНОМОВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ.....	25
2.1 Аксіологічне забарвлення концепту “indio” в праці Хуана Хінеса де Сепульведи	25
2.2 Фаустіно Домінго Сарм’єнто: модерне розуміння дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE.....	34
2.3 Ідеологія аргентинської інтелігенції у якості семантичного дзеркала мовної картини світу Аргентини	44
Висновки до другого розділу	52
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ “INDIO”	54
3.1 Аргентинський публіцистичний дискурс кінця ХІХ ст.....	54
3.2 Концептуальна метафора “INDIO es ANIMAL”	58
3.3 Концептуальна метафора “INDIO es OBSTÁCULO”	64
3.4 Концептуальна метафора “INDIO es FUERZA DE NATURALEZA” ...	72
Висновки до третього розділу	75

ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	83

АНОТАЦІЯ

Магістерську роботу присвячено комплексному аналізу лінгвокультуральних особливостей концепту “indio” в аргентинському дискурсі кінця XIX століття. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення класичних ідеологічних дихотомій крізь призму сучасних когнітивних механізмів, а також недостатньою вивченістю мовного аспекту дегуманізації корінного населення Аргентини у вітчизняній іспаністиці. Об’єктом дослідження є ідеологічний дискурс аргентинської інтелігенції, репрезентований матеріалами часопису “La Prensa” за 1876-1880 рр. Предметом виступають когнітивні операції та мовні засоби, що формують змістову структуру концепту “indio”. Мета роботи полягає у реконструкції лінгвокультуральної моделі досліджуваного концепту та виявленні механізмів його семантичної маніпуляції. Досягнення мети передбачало розв’язання низки завдань: від окреслення теоретичної бази когнітивної етнолінгвістики до систематизації домінантних метафоричних моделей у текстах преси. Методологічна база дослідження формується на основі синергії підходів Люблінської етнолінгвістичної школи (метод профілювання Є. Бартмінського; ключові слова А. Вежбицької), теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та критичного дискурс-аналізу Т. А. ван Дейка. Такий підбір методів дозволив вийти за межі дескриптивного опису та проаналізувати “етап інтерпретації”, на якому ідеологія трансформується у стійку мовну картину світу. У результаті дослідження було доведено, що ідеологічний дискурс аргентинської інтелігенції став інструментом за допомогою якого освіченому класу вдавалося маніпулювати семантичним наповненням знаків аргентинської мовної картини світу. Основними висновками роботи є виявлення трьох магістральних ліній дегуманізації тубільця: через зооморфну метафору (INDIO es ANIMAL), механічне сприйняття як перешкоди (INDIO es OBSTÁCULO) та десуб’єктивізацію через уподібнення до стихії (INDIO es FUERZA NATURAL). Робота демонструє, як ці когнітивні операції легітимізували перетворення

корінного населення на мовчазну частину аргентинського ландшафту, приречену на підкорення.

Ключові слова: *когнітивна лінгвістика, концепт “indio”, етнолінгвістика, концептуальна метафора, аксіологічна поляризація, мовна картина світу, критичний дискурс-аналіз, ідеологічний дискурс.*

ANNOTATION

The Master's thesis is devoted to a comprehensive analysis of the linguocultural features of the concept “indio” within the Argentine discourse of the late 19th century. The relevance of the study is determined by the necessity to rethink classical ideological dichotomies through the lens of modern cognitive mechanisms, as well as the insufficient study of the linguistic aspect of the dehumanization of Argentina's indigenous population within domestic Hispanic studies. The object of the study is the ideological discourse of the Argentine intelligentsia, represented by the materials of the newspaper La Prensa from 1876-1880. The subject is the cognitive operations and linguistic means that form the semantic structure of the concept “indio”. The aim of the work is to reconstruct the linguocultural model of the studied concept and identify the mechanisms of its semantic manipulation. Achieving this aim involved resolving several tasks: from outlining the theoretical framework of cognitive ethnolinguistics to systematizing dominant metaphorical models in press texts. The methodological basis of the research lies in the combination of approaches from the Lublin school of ethnolinguistics (J. Bartmiński's profiling method; A. Wierzbicka's key words theory), the conceptual metaphor theory (G. Lakoff), and T. A. van Dijk's critical discourse analysis. This selection of methods allowed for moving beyond descriptive analysis to exploring the “interpretative stage”, where ideology is transformed into a stable linguistic picture of the world. As a result of the study, it was proven that the ideological discourse of the Argentine intelligentsia became the instrument with which the lettered class managed to manipulate the semantic content of the signs of the Argentine linguistic picture of the world. The main conclusions of the work identify three primary lines of the native's dehumanization: through zoomorphic metaphor (INDIO es ANIMAL), mechanical perception as a barrier (INDIO es OBSTÁCULO), and

desubjectification through assimilation into an element of nature (INDIO es FUERZA NATURAL). The work demonstrates how these cognitive operations legitimized the transformation of the indigenous population into a silent part of Argentine landscape, meant to be conquered.

Keywords: *cognitive linguistics, concept “indio”, ethnolinguistics, conceptual metaphor, axiological polarization, linguistic picture of the world, Critical Discourse-Analysis, ideological discourse.*

ВСТУП

Актуальність пропонованої магістерської роботи зумовлена стрімким розвитком антропоцентричної парадигми в сучасному мовознавстві, що вимагає переосмислення класичних ідеологічних дихотомій крізь призму когнітивних механізмів. Попри значну кількість праць, присвячених історії націєбудування в Латинській Америці, лінгвальний аспект дегуманізації корінного населення Аргентини періоду “Завоювання пустелі” (1876-1887 рр.) залишається недостатньо вивченим у межах вітчизняної філології.

Необхідність проведення цього дослідження продиктована декількома чинниками: По-перше, теоретичною потребою інтеграції методів когнітивної лінгвістики (зокрема такі імена як Є. Бартмінський, А. Вежбицька, Дж. Лакофф, тощо.) та критичного дискурс-аналізу (Т. А. ван Дейк, К. Гарт) для вивчення процесів ідеологічної асиміляції суб’єкта. Хоча соціальні аспекти панування аргентинської інтелігенції були ґрунтовно описані в соціокультурних працях (зокрема А. Рами), безпосередній механізм того, як дискурс аргентинської еліти конструював концепт “indio” в мовній картині світу аргентинської нації, потребує поглибленого наукового опрацювання. По-друге, емпіричною значущістю аналізу публіцистичного дискурсу часопису “La Prensa”. Саме преса того часу виступала головною когнітивною платформою, де формувалися фундаментальні засади світобачення майбутньої аргентинської народності. Дослідження того, як концепт “indio” був лінгвістично перетворений на “перешкоду” чи “тварину”, дозволяє розкрити глибинні когнітивні підвалини аргентинського державного проєкту.

Мета роботи – реконструювати лінгвокультуральну модель концепту “indio” в аргентинському дискурсі кінця XIX століття та виявити лінгвістичні механізми його дегуманізації в межах ідеологічного проєкту аргентинської інтелігенції.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- Окреслити теоретичні засади когнітивно-етнолінгвістичного підходу до аналізу ідеологічних концептів.

- Дослідити соціокультурні та історичні передумови формування дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE в аргентинському інтелектуальному просторі.

- Визначити роль аргентинської інтелігенції (“ciudad letrada”) як архітектора автономного «порядку знаків».

- Здійснити семантико-аксіологічний аналіз лексем, що репрезентують концепт “indio” в часописі “La Prensa” (1876–1880 pp.).

- Виявити та систематизувати домінантні концептуальні метафори та типи профілювання, що зумовили особливе бачення корінного населення в мовній картині світу нації.

Об’єктом дослідження є дискурс аргентинської інтелігенції кінця XIX століття (на матеріалі часопису “La Prensa” за 1876–1880 pp.).

Предметом дослідження є когнітивні особливості та мовні засоби репрезентації концепту “indio”.

Для розв’язання поставлених завдань застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціальні філологічні **методи**:

- Метод концептуального аналізу – для виявлення змістової структури концепту “indio”;

- Метод профілювання (за Є. Бартмінським) – для опису актуалізованих профілів досліджуваного концепту;

- Метод концептуальної метафори (за Дж. Лакоффом) – для реконструкції моделей міждоменного мапування;

- Елементи критичного дискурс-аналізу (за Т. А. ван Дейком) – для виявлення стратегій аксіологічної поляризації та ідеологічного домінування.

Наукова новизна здобутих результатів полягає у першій – в українському іспаністичному дискурсі – спробі системного когнітивно-лінгвістичного аналізу процесу дегуманізації корінного населення Аргентини. У роботі вперше:

- Доведено пряму залежність між когнітивним профілюванням концепту “indio” та політичною стратегією “Завоювання пустелі”.
- Обґрунтовано роль публіцистичного тексту як інструменту побудови “автономного порядку знаків” (за А. Рамою), що заміщує матеріальну реальність ідеологічним конструктом.
- Систематизовано метафоричні моделі, які трансформували індіанця зі статусу суб’єкта в статус об’єкта (ресурсу або стихії).

Структура даної магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального заключного висновку та списку використаних джерел.

- У **першому розділі** окреслено теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, що базується на поєднанні принципів когнітивної етнолінгвістики, теорії концептуальної метафори та критичного дискурс-аналізу.
- У **другому розділі** досліджено генеалогію аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE, проаналізовано внесок Х. Х. де Сепульведи та Д. Ф. Сарм’єнто у формування аргентинської мовної картини світу, а також визначено роль інтелігенції (“ciudad letrada”) у маніпуляції семантичними знаками.
- У **третьому розділі** здійснено практичний аналіз концепту “indio” на матеріалі часопису “La Prensa”, де виявлено та систематизовано ключові метафоричні моделі дегуманізації (INDIO es ANIMAL, INDIO es OBSTÁCULO, INDIO es FUERZA NATURAL).

Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок (з них 76 сторінок основного тексту). Список використаних джерел налічує 84 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУРСУ АРГЕНТИНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

1.1 Когнітивно-дискурсивна парадигма дослідження лінгвокультурологічних концептів у ідеологічному дискурсі

Теоретична база цієї дипломної магістерської роботи є міждисциплінарний характер, що зумовлено необхідністю комплексного аналізу концепту в його тісному зв'язку з політичним та соціальним контекстом. Дослідження базується на синтезі когнітивної лінгвістики, критичного дискурс-аналізу та соціокультурної антропології: зазначений методологічний інструментарій став необхідним для комплексного та багатогранного вивчення обраної теми. У подальшому викладі буде обґрунтовано доцільність залучення та особливості використання кожного з них.

У фундаментальній праці про дискурси та методи їхнього аналізу, Теун Адріанус ван Дейк для опису ідеології часто вдається до використання терміну “social cognition” або ж соціальна свідомість. Можна стверджувати, що цей термін є далеким відлунням мовної картини світу, що є одним з ключових концептів когнітивної лінгвістики Люблінської школи. У обох теорій є свої відмінності, однак їхній принцип залишається єдиним: вони обидві постулюють, що людина не бачить світ “таким, яким він є”, а інтерпретують його через певний фільтр. Одне з визначень ідеології, яким керується ван Дейк, є таким:

“Ideologies are not acquired or changed by group members overnight. They may take years to ‘learn’, for instance on the basis of personal experiences as well as public discourse and interactions with other group members.

...

Ideologies, as such, are forms of socially shared and distributed social cognition at the level of groups. They are shared mental representations that are used or applied as a basis for the specific ideological conduct of group members – of which discourse is crucial, but still just one practice among many.” [Van Dijk 2011, c. 384]

Ван Дейк стверджує, таким чином, що ідеологія формується зі спільного досвіду її послідовників та підтримується різними соціальними практиками, в тому числі міжособистісною комунікацією, що створює ідеологічно забарвлений дискурс. На відміну від мовної картини світу, ідеологія не обов'язково є пов'язаною з мовою, або ж за вираженням Бартмінскі "is language-entrenched". Ідеологія може існувати як абстрактна система соціальних переконань, або ж як їх називає сам автор – "attitudes"; тоді як мовна картина світу є когнітивним фундаментом, що визначає безпосередні межі того, що може бути мислимим у межах певної культури і дає цьому мислимому вербалізуватися в мові. Ван Дейк обґрунтовує існування певного набору фундаментального знання, поширеного серед усіх компетентних членів тієї чи іншої спільноти (культура, нація, місто, організація), та яке впливає на сприйняття елементів дискурсу завдяки ментальним моделям – інтерпретаційним структур, які дозволяють оцінювати ту чи іншу подію крізь призму особистого або колективного досвіду та знання [Van Dijk 2005, с.16-18]. Як ми бачимо, обидві дисципліни розглядають колективний досвід групи у якості бази для своїх досліджень – на цій спільній рисі можна побудувати методологію, спрямовану на залучення цих двох галузей лінгвістичного знання для більш комплексного вивчення концепту "indio": якщо ідеологічна модель ван Дейка дозволяє нам зрозуміти "чому" концепт "indio" став таким яким він є, то когнітивна лінгвістика дозволяє нам визначити які саме ознаки концепту "indio" будуть висвітлені, а які приховані.

Поєднання в одному дослідженні принципів Когнітивної лінгвістики та Критичного дискурс-аналізу (КДА) не є новим явищем в науковому світі [Pardo, Marchese and Soich 2019, с. 107-111]. Британський лінгвіст Крістофер Гарт є одним з найбільш послідовних прихильників використання методів школи когнітивної лінгвістики у вивченні дискурсу та його структур (Cognitive Linguistics Critical Discourse Studies (CL-CDS)). CL-CDS є відносно новою гілкою Критичного дискурс-аналізу, яка полягає у зміщенні фокусу з описової стадії інтерпретації, яка концентрується на тематичному та "поверхневому" наповненні тексту, до інтерпретаційної стадії, що ставить за мету дослідження сенсу та

концептуальних структур. За Гартом, визначальною рисою когнітивної лінгвістики є її бачення мови як концептуальної за своєю природою: вона втілює у собі або ж у своїх проявах – чи то у лексиці, чи граматиці – різноманітні семантичні конструкції, що створюються нашою свідомістю для опису навколишнього світу. Багато різних підходів до такого бачення мови є об'єднаними однією парадигмою, що здебільшого дотримується одних й тих самих підвалин, ідей та методів, що в свою чергу дає можливість сприймати Когнітивну лінгвістику як одну теоретичну галузь, що розглядає когнітивні процеси та їх втілення в мові під різним кутом [Hart 2018, с. 77-82; Hart 2010, с. 15-16, 105-144]. Щоб зрозуміти механізм дії Когнітивної лінгвістики в межах КДА, варто більш точно описати основи цієї парадигми.

Найважливішим об'єднуючим фактором Когнітивної лінгвістики, навіть її фундаментом, виступає культура. У цій роботі ми трактуватимемо культуру як *“набір норм та переконань, що існують у людській свідомості та відповідно визначають належний напрямок дій та судження”* [Bartminski 2009, с. 9]. Таке визначення є релевантним для Когнітивної лінгвістики, адже якщо наша культура, що є вкоріненою в нашій свідомості, визначає наші дії та судження, то мова, відповідно, стає одним з найкращих способів її вивчення. Сучасне розуміння взаємовідносин культури та мови глибоко вкорінене в гумбольдтівській традиції, яка стверджує, що мова є *“формуючим органом мислення”*. Вільгельм фон Гумбольдт був першим, хто почав розглядати мову не як готовий продукт, але як динамічну, творчу діяльність людської свідомості: мова – це не набір ярликів, прикріплених до вже існуючих об'єктів, а результат безперервної розумової праці, спрямованої на створення *“артикульованого звуку, здатного виразити думку”*. Таким же чином, він стверджував, що різноманітність мов – це не різноманітність звуків і знаків, а різноманітність світоглядів (*Weltansichten*) [Uphill 2009, с. 53-81]. Така точка зору передбачає, що кожна мова накладає унікальну перспективу на світ, закріплюючи культуру в конкретних граматичних та лексичних рамках [Bartminski 2009, с. 22-23].

Ідеї Вільгельма фон Гумбольдта стали тим інтелектуальним підґрунтям, на якому на початку XX століття виросла американська етнолінгвістична традиція. Прямими спадкоємцями гумбольдтівської традиції стали американські лінгвісти Едвард Сепір та Бенджамін Лі Ворф, які розвинули та загострили ці положення у своїй відомій гіпотезі лінгвістичної відносності. Сепір стверджував, що людина не взаємодіє з об'єктивним світом безпосередньо, а перебуває під значним впливом тієї конкретної мови, яка стала засобом вираження для її суспільства [Sapir 1929, с. 207-211]. Згодом Ворф поглибив цю думку, припустивши, що граматичні та лексичні категорії мови не просто відображають думку, а фактично структурують ментальні моделі індивіда, визначаючи його сприйняття часу, простору та причинно-наслідкових зв'язків [Whorf 1956, с. 134-159]. Цей “лінгвістичний детермінізм” став містком до сучасної когнітивної лінгвістики. Якщо у класичній версії гіпотези мова детермінувала сприйняття, то для сучасних когнітологів (таких як Дж. Лакофф чи Р. Ленекер) мова виступає інструментом доступу до концептуальної системи людини. Таким чином, гумбольдтівське розуміння “світобачення” трансформувалося у сучасне поняття мовної картини світу.

Звертаючись до проблематики мовної картини світу, необхідно спертися на теоретичної моделі Люблінської етнолінгвістичної школи (Є. Бартмінський, С. Небжеговська-Бартмінська, Р. Токарський), засновником і чільним представником якої є Єжи Бартмінський. Поняття мовної картини світу лежить в основі його концепції, яка трактується не як пасивне відображення дійсності, а як суб'єктивна інтерпретація світу, втілена в семантиці мовних одиниць. Бартмінський формулює це поняття так:

“Linguistic worldview is a language-entrenched interpretation of reality, which can be expressed in the form of judgements about the world, people, things or events. It is an interpretation, not a reflection; it is a portrait without claims to fidelity, not a photograph of real objects. The interpretation is a result of subjective perception and conceptualisation of reality performed by the speakers of a given language; thus, it is clearly subjective and anthropocentric but also intersubjective (social). It unites

people in a given social environment, creates a community of thoughts, feelings and values. It influences (to what extent is a matter for discussion) the perception and understanding of the social situation by a member of the community.”

[Bartminski 2009, с. 23]

Проте ключовим внеском Бартмінського у когнітивну семантику є розробка механізму профілювання (profilowanie). Згідно з Бартмінським, профілювання – це суб’єктивно-культурна операція, яка полягає у цілеспрямованому виборі та актуалізації певних ознак концепту залежно від ідеологічної чи світоглядної позиції мовця. Спираючись на когнітивну граматику Р. Ленгакера [Langacker 2008, с. 55-78], Бартмінський стверджує, що будь-який концепт має багатовимірну структуру – так звану “базу”, яка містить у собі весь обсяг знань про об’єкт. Однак у конкретному типі дискурсу реалізується лише окремий профіль об’єкта, сформований через виокремлення певних аспектів (“фацетів”) і приховування інших. Лише проаналізувавши кожен з цих профілів ми отримуємо можливість скласти повноцінне зображення концепту у мовній картині світу того чи іншого народу. Методологія Бартмінського передбачає аналіз аксіологічного навантаження концепту, де значення слова нерозривно пов’язане з його оцінкою. Профілювання дозволяє автору дискурсу конструювати специфічний образ реальності, де певні, часто негативні, ознаки стають центральними для цілої культури чи соціальної групи. Таким чином, концепт перестає бути нейтральним найменуванням і перетворюється на інструмент ідеологічної репрезентації, де спосіб “бачення” об’єкта диктується внутрішньою структурою самої мови та цілями комунікативної ситуації [Bartminski 2009, с. 88-120].

Органічним доповненням до методології Люблінської школи є науковий доробок Анни Вежбицької, чиї праці стали фундаментальними для розуміння зв’язку між мовою, культурою та людським мисленням. Центральним елементом її теоретичної побудови є концепція “культурних ключових слів” (cultural key words). Вежбицька стверджує, що в кожній мові існують специфічні лексеми, які слугують “дзеркалом” культури та акумулюють у собі спільні для певної спільноти цінності, установки та способи інтерпретації дійсності. Вивчення

таких слів дозволяє реконструювати “культурні скрипти” – неявні правила мовленнєвої та соціальної поведінки, що визначають логіку мислення носіїв мови [Wierzbicka 1997, с. 1-22]. Методологічною основою підходу Вежбицької є теорія Природної Семантичної Метамови (Natural Semantic Metalanguage). Дослідниця постулює існування універсального набору семантичних примітивів – елементарних, нерозкладних смислів (таких як “я”, “ти”, “хотіти”, “добрий”, “знати”), які присутні в усіх мовах світу. Ці примітиви утворюють своєрідний “семантичний алфавіт” людства. Згідно з цією теорією, будь-який складний культурно-специфічний концепт може бути розкладений на ці універсальні складники (універсалиї) за допомогою процедури редуктивної парафрази. Для когнітивної лінгвістики такий підхід є надзвичайно важливим, оскільки він дозволяє здійснювати аксіологічну деконструкцію понять без ризику нав’язування дослідницьких упереджень, створюючи систематичність досліджень [Wierzbicka 1996, с. 9-24; Wierzbicka 1997, с. 22-30]. Вежбицька демонструє, що ідеологія та культура “зашифровані” в мові не лише на рівні змісту, а й на рівні самих семантичних конфігурацій, які формують уявлення про “своє” та “чуже”, “правильне” та “хибне”. Дихотомія “свій”/“чужий”, зокрема, є дуже актуальною в сфері досліджень Когнітивної лінгвістики [Bartminski 2007, с. 35-59], й є однією з основних складових нашої роботи. Таким чином, теорія ключових слів та семантичних примітивів забезпечує надійний апарат для виявлення тих прихованих ментальних установок, які лежать в основі ідеологічного дискурсу та визначають його прагматичний потенціал.

Ще однією інтегральною складовою нашої методологічної бази є теорія концептуальної метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон). В той час як представники Люблінської школи зосереджують свою увагу на виявах національної культури в мовній картині світу різних етносів, представники американської школи Когнітивної лінгвістики зосереджують свої дослідження на принципах взаємодії когнітивної системи людини та мови. Якщо модель Бартмінського аналізує внутрішню структуру концепту та його профілювання, то підхід Лакоффа розкриває універсальні механізми міждоменного мапування (inter-domain

mapping), за допомогою яких людина осмислює абстрактні та складні явища через логіку більш конкретного, фізичного досвіду. Згідно з Лакоффом, метафора є не просто стилістичним засобом, а фундаментальною когнітивною операцією. В основі цієї операції лежить перенесення ознак зі сфери-джерела (source domain) на сферу-мішень (target domain). Це і є процес мапування – воно дозволяє не лише описувати об'єкт, а й простежувати цілу систему логічних наслідків, притаманних сфері-джерелу, що фактично визначає спосіб мислення та подальші дії суб'єкта [Lakoff and Johnson 1980, с. 3-10; Lakoff 1993, с. 3-13].

Зокрема, теорія концептуальної метафори широко використовується для демонстрації механізмів дегуманізації у політичному дискурсі. Так, американський дослідник Отто Санта Ана [Santa Ana 1999, с. 196-216] демонструє, як метафоричні моделі IMMIGRANT AS ANIMAL та IMMIGRANT AS COMMODITY структурують суспільну свідомість. Дослідник доводить, що таке мапування не просто створює негативний образ, а скасовує моральні зобов'язання: якщо суб'єкт концептуалізується як “тварина” або “інструмент”, то застосування до нього репресивних заходів стає не лише виправданим, а й природним ходом думок. Цю лінію поглиблює Андреас Музольф [Musolff 2010, с. 23-81], аналізуючи метафорику нацистської пропаганди. Він фокусується на метафорі NATION AS BODY, яка неминуче перетворює “чужого” на “хворобу” або “паразита”. Музольф демонструє жакливу прагматичну логіку цієї метафори: якщо ворог ідентифікується як патоген, то єдиним логічним сценарієм дій стає "терапія" у формі хірургічного втручання, тобто фізичного знищення. Для нашого дослідження ці праці є методологічним орієнтиром, оскільки вони ілюструють, як когнітивні структури стають фундаментом для легітимізації політичного насильства та етноциду. Таким чином, синтез теорії концептуальної метафори Лакоффа з методикою профілювання Бартмінського та аналізом ключових слів Вежицької дозволяє створити багатовимірний інструментарій для дослідження дискурсу. Метафоричне мапування виступає потужним засобом профілювання дійсності, де сфера-джерело диктує, які саме аспекти об'єкта будуть акцентовані, а які – залишаться поза межами нашого фокусу. Це

поєднання теоретичних підходів дає змогу реконструювати ідеологічні структури як когнітивні феномени, що існують на перетині індивідуального мислення та колективної мовної традиції.

Отож, повертаючись до теоретичної наробки CL-CDS Крістофера Гарта: він виводить три основні тези, що об'єднують різні теорії Когнітивної лінгвістики. Символічна теза (1) передбачає, що мова складається з “символічних сукупностей”, у яких як слова, так і граматичні конструкції поєднуються з абстрактними, концептуальними епістемологічними структурами; емпірична теза (2) полягає у припущенні, що знання не є вродженим; воно походить із досвіду, до якого входять як і культурний, так і тілесний універсальний досвід; енциклопедична теза (3) пояснює, що значення не вичерпується його словниковим визначенням, й що мовні одиниці відкривають доступ до розлогих, відкритих мереж концептуальної структури в межах певної сфери досвіду. Ці постулати забезпечують внутрішню цілісність парадигми Когнітивної лінгвістики, дозволяючи розглядати мовні явища як результат взаємодії тілесного досвіду, культури та когнітивних механізмів [Hart 2018, с. 77-82].

Розвиваючи цю думку, Гарт наголошує, що важливість застосування методів Когнітивної лінгвістики при критичному аналізі дискурсу ґрунтується на припущенні, що процеси конструювання сенсу, які надають текстам здатність втілювати ідеологію та мобілізувати суспільну діяльність, неодмінно “відбуваються в свідомості (взаємодіючих) індивідів”. Таким чином, зробивши свідомість зазначених індивідів центром нашого дослідження, ми отримуємо змогу більш детально та конструктивно описати принцип дії ідеологічного апарату. Він наводить цитату іншої лінгвістки Леслі Джефріс, який наголошує на недостатній “доказовості” дискурс-аналізу:

“While sub-disciplines of linguistics like Critical Discourse Analysis have long asserted the truth of a Whorfian-style effect of culturally dominant texts, they have also been criticised for making too much of this in the absence of hard evidence of the process by which such hegemonic power is wielded and the objection that readers are not so vulnerable to ideological manipulation as the statements may suggest.

However, the use of cognitive theories ... as an 'explanatory' device could help us to understand the mechanisms by which some such ideological influence may indeed operate.” [Jeffries 2010, с. 128]

Традиційні підходи КДА, зокрема модель Теуна ван Дейка, спрямовані на виявлення соціальних структур влади та механізмів ідеологічного домінування в тексті. Використовуючи “ідеологічний квадрат”, дослідники успішно фіксують саму наявність аксіологічної поляризації – стратегічного акцентування позитивних рис “своїх” та негативних рис “чужих”. Однак, попри точність у виявленні ідеологічних макроструктур, КДА часто залишає поза увагою безпосередній когнітивний механізм: як саме ці оцінні судження стають частиною ментальних моделей читача і чому вони сприймаються як об’єктивна істина.

Таким чином, Когнітивна лінгвістика дає Критичному дискурс-аналізу додаткову аргументативну силу, підкріплюючи її дослідження глибинним когнітивним аналізом, що в першу чергу розглядає семантичне наповнення мови. Важливо зауважити, що даний зв’язок є двостороннім: так само, як і Когнітивна лінгвістика може слугувати цілям Критичного дискурс-аналізу, так і навпаки, дискурсологічні студії та їх принципи можуть стати в нагоді під час проведення досліджень з Когнітивної лінгвістики. В нашому випадку, зокрема, інтерес викликає ідеологічна теорія дискурсу Теуна ван Дейка. Її принципи та методи дозволяють нам наблизитися до соціальної свідомості невеликої закритої групи, з її власними цінностями та переконаннями, яка в свій час, ідеологічними маневрами, описаними тим же ван Дейком, намагалася поширити свій світогляд та ідею прогресу на всю Аргентину. Іншими словами, ми маємо можливість спостерігати як ідеологічні дискурсні структури впливають та одночасно відображаються на процесі сенсоутворення та концептуалізації зовнішнього світу в мові – простежується прямий вплив ідеології на мовну картину світу аргентинця. Особливу увагу в нашій роботі буде приділено аксіологічним домінантам обраної ідеологічної соціальної групи та ідентифікації їхніх мовних втілень у самому дискурсі. Втім, аналіз дискурсу аргентинської еліти XIX ст., а

також і самого концепту “indio”, неможливий без розуміння їхнього історичного підґрунтя: вони є результатом тривалої історичної седиментації смислів, коріння якої сягає перших контактів між Старим та Новим світом. У нашому випадку ідеологічні цінності обраної групи є найбільш істотним важелем їхнього модусу дій та переконань, який в тому числі впливає на їхнє сприйняття обраного концепту, що особливо проявляється в мові – саме ці генеалогічні витoki ми розглянемо в наступному розділі. Таким чином, реконструкція аксіологічної моделі аргентинської інтелігенції за допомогою обґрунтованого вище методологічного інструментарію стане нашою подальшою метою.

1.2 Дискурсивне поле концепту “indios” у науковій парадигмі XX-XXI століть.

Теоретичне осмислення образу індіанця в аргентинському культурному просторі останніх десятиліть демонструє виразний перехід від суто історичного опису до критичного аналізу дискурсивних практик. В основі більшості сучасних розвідок лежить фундаментальна дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE, яка, за визначенням Н. Шумуея [Shumway 2019, с. 1-7, 112-168], стала “спрямовуючою фікцією” (guiding fiction), що лягла в основу аргентинської національної ідентичності. Дослідження останнього десятиліття акцентують увагу на тому, що ця опозиція, вперше артикульована Д. Ф. Сарм’єнто, не була просто описовою категорією, а слугувала потужним інструментом ідеологічного маркування простору та населення. Сучасні латиноамериканісти, зокрема М. Свампа та П. Наварро Флорія [Svampa 2006, с. 17-69; Navarro Floria 2005, с. 90-104], розглядають дихотомію CIVILIZACIÓN/BARBARIE як метанаратив, що дозволив інтелектуальній еліті здійснювати семантичне впорядкування реальності. У науковій літературі підкреслюється, що концепт “indios” у цьому контексті неминуче потрапляє у зону “варварства”, що автоматично виключало корінне населення з проекту модерної аргентинської нації. Проте, як зазначають дослідники, наприкінці XIX століття цей концепт зазнає трансформації: з реальної воєнної загрози він перетворюється на дискурсивний об’єкт, який

потребує остаточного розв'язання в межах державної політики. Важливим етапом у вивченні цієї проблематики стали праці, присвячені аналізу аргентинської інтелігенції як особливої соціально-політичної групи. Дослідники, такі як К. Альтмірано [Altamirano 2005, с. 13-25], вказують на те, що інтелектуали кінця XIX століття діяли не лише як філософи, а як “архітектори нації”, де слово виступало легітимізацією державної сили. Центральне місце у розумінні ролі аргентинської інтелігенції посідає концепція “письменного міста” (“la ciudad letrada”) Анхеля Рами. У сучасних студіях ця теорія розглядається як ключ до аналізу монополії еліти на створення семантичних знаків. Як зазначає А. Рама, “письменне місто” функціонувало як ієрархічна структура, де інтелектуали не просто фіксували події, а створювали легітимізуючий дискурс для вдоволення потреб урядової машини (більш детальний розбір концепції подано в підрозділі 2.3). В контексті нашого дослідження це означає, що концепт “indios” конструювався в межах закритого інтелектуального кола, яке використовувало пресу як інструмент трансляції своєї ідеології ширшим масам. Таким чином, вивчення концепту “indios” вимагає не просто лінгвістичного аналізу, а глибокого розуміння ідеологічного контексту, в якому кожне визначення “чужого” (“otro”) було кроком до його фізичного або культурного витіснення. Цей ракурс дозволяє розглядати газетні публікації того часу не як джерело фактів, а як простір конструювання ідеологем.

Окрім цього, важливим аспектом у сучасній науковій літературі є переосмислення географічного та соціального простору через призму концепту “desierto”. Дослідники, зокрема такі як М. Л. Перес Грас та Г. Р. Монтальдо [Pérez Gras 2018, с. 43-49; Montaldo 2010, с. 1-15], наголошують, що в дискурсі аргентинської інтелігенції кінця XIX століття “пустеля” не була географічною пусткою, а радше політичною конструкцією. У межах лінгвокультурологічного підходу це явище трактується як процес дегуманізації простору: якщо територія проголошується “порожньою”, то присутність на ній корінного населення ігнорується або зводиться до частини її ландшафту. Також в академічних студіях останнього десятиліття особлива увага приділяється механізмам конструювання

“чужого”. Спираючись на теорію Е. Саїда про орієнталізм, латиноамериканісти (такі як П. Морган) [Morgan 2022, с. 884-890] аналізують, як аргентинська еліта створювала внутрішній “орієнталізм”, де індіанець виступав антиподом європейської цивілізованості (ця традиція, як і дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE, бере свій початок з творів Д. Ф. Сарм’єнто). Цей “чужий” у текстах інтелектуалів кінця XIX століття наділявся набором сталих метафоричних характеристик, які пізніше стали об’єктом когнітивного аналізу. Проте, попри значну кількість праць з історії ідей, у сучасній науці відчувається певний дефіцит системних лінгвокультуральних описів, які б поєднували аналіз метафоричних моделей (за Лакоффом та Джонсоном) із критичним дискурс-аналізом конкретних медійних текстів того часу. Більшість дослідників сходяться на тому, що наприкінці 1870-х років, у період підготовки та проведення “Завоювання пустелі”, мова преси стала гранично радикалізованою [De Mendonça 2023, с.3-10]. Концепт “indio” остаточно втрачає ознаки суб’єктності, перетворюючись на об’єкт “цивілізаційного” або “військового” впливу. Це підтверджує тезу про те, що інтелектуальний дискурс не просто віддзеркалював події, а активно формував когнітивну базу для прийняття політичних рішень. Вивчення цього процесу дозволяє побачити, як лінгвістичні стратегії номінації та предикації ставали інструментами державної влади, що й зумовлює необхідність нашого подальшого дослідження в межах обраної методології.

Дослідження ролі медіа, зокрема газети “La Prensa”, у роботах сучасних авторів, таких як Х. Рамос [Ramos 2021, с. 135-177], вказують на те, що преса того часу була не лише засобом інформування, а й “літературним державним апаратом”. Інтелектуали-публіцисти, будучи частиною *ciudad letrada*, виступали як посередники між владою та суспільством, здійснюючи те, що Т. ван Дейк називає “контролем над дискурсом”. В аналізований період цей контроль був спрямований на маргіналізацію індіанця. Концепт “indio” у текстах тогочасних часописів набуває ознак аксіологічної полярності: він стає антонімом до понять “прогрес”, “право” та “нація”, доказу чого буде приділена дана праця. Останні праці з когнітивної лінгвістики та критичного дискурс-аналізу, наприклад, студії

О. Терана та Д. Віньяса [Terán 2008, с. 57-95; Viñas 2013, с. 15-25, 45-63], підкреслюють, що інтелектуальна еліта Аргентини 1880-х років використовувала мову, сфабриковану на базі аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE для прикриття насильства. Концепт “indios” у їхній інтерпретації піддавався процедурі профілювання (за Дж. Бартмінським), де на перший план висувалися лише ті ознаки, що підтверджували необхідність зникнення корінного суб’єкта заради розвитку республіки. Таким чином, сучасна наукова рефлексія підводить нас до висновку, що аналіз концепту “indios” неможливий без врахування інституційної природи його походження – письмального середовища, яке трансформувало мову в інструмент когнітивного панування.

Аналіз наукового доробку останніх десятиліть свідчить про глибоке опрацювання історичного, соціологічного та філософського аспектів дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE. Проте, попри значну кількість розвідок, присвячених ідеології аргентинської інтелігенції кінця XIX ст., питання конкретної лінгвокультуральної специфікації концепту “indios” в ідеологічному дискурсі залишається відкритим. Більшість дослідників зосереджуються на літературних канолах або загальнополітичних маніфестах, залишаючи поза увагою щоденну динаміку газетного тексту, де мовні одиниці функціонують як операційні засоби формування суспільної свідомості. Саме в цьому контексті виявляється актуальність та наукова новизна нашого дослідження. На відміну від попередніх праць, що фокусувалися на суто історичній репрезентації індіанців, дана робота пропонує комплексний підхід, який інтегрує методи когнітивної лінгвістики (теорія метафоричного моделювання Дж. Лакоффа) та етнолінгвістики (методика реконструкції мовної картини світу за Дж. Бартмінським та теорія ключових слів А. Вежбицької). Це дозволяє не просто констатувати наявність ідеологічних упереджень, а також пояснити приховані механізми профілювання концепту, через які в інтелектуальному дискурсі аргентинської еліти здійснювалася аксіологічна поляризація та дегуманізація корінного населення. Використання критичного дискурс-аналізу Т. ван Дейка дає змогу виявити, як лексема “indios” у текстах інтелігенції, зокрема в газеті “La

Prensa”, наповнювалася специфічними когнітивними ознаками, що легітимізували стратегію витіснення. Таким чином, теоретична база, закладена попередниками – від класичних праць А. Рами до сучасних студій П. Наварріо Флорія та М. Свампи, – потребує доповнення інструментарієм лінгвокультурології. Це дозволить реконструювати цілісний фрагмент аргентинської мовної картини світу кінця XIX століття, де мова виступала не лише засобом опису реальності, а й потужним архітектором національного міфу. Отже, подальше вивчення концепту “indios” у межах нашого дослідження покликане заповнити цю лакуну, демонструючи нерозривний зв’язок між семантичною структурою слова та політичною долею цілого етносу.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було здійснено ґрунтовний аналіз теоретико-методологічного підґрунтя дослідження, що дозволило визначити концепт “indios” як складний когнітивно-дискурсивний феномен, що формується на перетині мови, культури та ідеології. Основним здобутком цього етапу роботи стало обґрунтування синергетичного підходу, який інтегрує здобутки Люблінської етнолінгвістичної школи, критичного дискурс-аналізу (КДА) та теорії концептуальної метафори. Встановлено, що для розкриття механізмів семантичної маніпуляції в аргентинському дискурсі кінця XIX століття ключовою є категорія “соціальної свідомості” (social cognition) Т. ван Дейка. Вона дозволяє розглядати ідеологію не лише як систему переконань, а як когнітивний фільтр, що визначає межі мислимого в межах певної групи. Доведено, що поєднання КДА з методами когнітивної лінгвістики (зокрема підходом CL-CDS К. Гарта) дає змогу вийти за межі дескриптивного аналізу тексту та експлікувати глибинні ментальні структури, через які здійснюється ідеологічне панування. Особливу увагу приділено методології Є. Бартмінського, зокрема механізму “профілювання”. З’ясовано, що концепт “indios” у досліджуваному дискурсі не є статичним відображенням реальності, а постає як результат суб’єктивної інтерпретації. Профілювання дозволяє авторам дискурсу

актуалізувати лише ті аспекти (фацети) об'єкта, які відповідають ідеологічному запиту еліти на дегуманізацію корінного населення, залишаючи поза фокусом його суб'єктність та культурну самобутність. Це корелюється з теорією “культурних ключових слів” А. Вежбицької, де лексема “indio” набуває статусу аксіологічного маркера, що акумулює в собі специфічні для аргентинської культури того часу установки та способи бачення “чужого”, що розглядається як частина аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE. Важливим складником методологічної бази визначено теорію концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона. Встановлено, що метафоричне мапування (inter-domain mapping) виступає потужним інструментом ідеологічного впливу, оскільки воно дозволяє концептуалізувати складні соціальні процеси через логіку фізичного досвіду (наприклад, уподібнення людини до тварини чи стихії). Це створює когнітивне підґрунтя для скасування моральних зобов'язань перед “чужим”, перетворюючи політичне насильство на природний наслідок метафоричної логіки. Попри фокус на лінгвістичному інструментарії, було враховано соціокультурний контекст функціонування аргентинської інтелігенції як “la ciudad letrada” Анхеля Рами. Теоретичний аналіз підтвердив, що монополія освіченого класу на мову дозволила трансформувати публіцистичний текст на інструмент побудови автономного порядку знаків. У межах цього порядку дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE та концепт “desierto” стали базовими категоріями, що структурували аргентинську мовну картину світу. Отже, обрана методологічна рамка дозволяє перейти від теоретичних узагальнень до практичної реконструкції концепту “indios”. Синтез когнітивних та етнолінгвістичних методів забезпечує необхідну доказову базу для виявлення прихованих механізмів ідеологічної асиміляції, що буде детально продемонстровано під час аналізу генеалогії аксіологічних моделей та конкретних текстових репрезентацій у подальших розділах роботи.

РОЗДІЛ 2. ГЕНЕАЛОГІЯ АКСІОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ CIVILIZACIÓN/BARBARIE В ІДЕОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ІСПАНОМОВНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

2.1 Аксіологічне забарвлення концепту “indio” в праці Хуана Хінеса де Сепульведи

Для детального дослідження концепту “indio” нам слід звернути увагу на типову для латиноамериканського регіону дихотомію CIVILIZACIÓN/BARBARIE, яка, як ми згодом побачимо, ляже в основу аргентинської мовної картини світу [Igareta 2005, с. 166-168; Rojas-Mix 1997, с. 87-89, 97-115; César Lazzari 2012, с. 119-123]. Традиція поділу Латинської Америки на “цивілізацію” та “варварів” походить ще з початків колонізаційного процесу Іспанської імперії. Основоположником та архітектором цієї дихотомії можна вважати іспанського гуманіста та теолога Хуана Хінеса де Сепульведу.

Для розуміння позиції Сепульведи необхідно окреслити історичний контекст епохи. З розгортанням історичного процесу XVI ст., іспанські мислителі почали усвідомлювати ту безпрецедентну геополітичну вагу, якої набула Кастилія, або краще кажучи Іспанська імперія, внаслідок трансатлантичної експансії. Історичний, філософський та релігійний дискурси іспанського Золотого віку, – усі вони, перш за все, були спрямовані на легітимізацію колоніального насильства та інтеграцію Нового Світу в правове поле Імперії. [Molina Villeta 2025, с. 2-4] Перед короною постала нагальна потреба юридично та морально обґрунтувати підкорення корінного населення, яке супроводжувалося демографічною катастрофою. У цій ситуації Сепульведа, як офіційний історіограф імператора Карла V, бере на себе роль головного апологета конкісти, виступаючи захисником інтересів монархії та “цивілізації” як такої.

В історіографії ім'я Сепульведи нерозривно пов'язане з його участю у знаменитих Вальядолідських дебатах 1550-1551 рр., де його основним опонентом виступав відомий домініканський чернець, автор “*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*” (1552) та один з основоположників сучасної теорії

людських прав Бартоломе де Лас Касас. На цих дебатах Сепульведа виступав як палкий поборник *bellum iustum* (справедлива війна) проти тубільних народів Америк, аргументуючи це їхньою культурною та онтологічною відсталістю. Така позиція закріпила за ним репутацію шовініста та ідеолога радикального імперіалізму. Цікаво, що внаслідок моральної переваги аргументів Лас Касаса, основні праці Сепульведи не отримали дозволу на публікацію за його життя. З тих пір Сепульведа впав у відносне забуття, у порівнянні з іншими видатними фігурами свого часу на кшталт Бартоломе де Лас Касаса або ж Франсіско де Віторії; хоча, як ми побачимо далі, саме логіка Сепульведи де-факто лягла в основу колоніальної практики [Hanke 1959, с. 28-44, 86-88; Todorov 1984, с. 151-152].

Іспанський гуманіст будував свою аргументацію посиляючись на давньогрецький авторитет – Арістотеля. У своїй “Політиці” Арістотель формулює доктрину “природного рабства” (*servitus naturalis*), протиставляючи тих, хто володіє розумом, тим, хто здатен лише на фізичну працю. Він схвалює домінування сильніших над слабшими, створюючи аналогію з сімейними відносинами в патріархальному уставі, де чоловік має владу над жінкою та дитиною. Коло слабших не обмежувалося лише одними жінками та дітьми: “*всі, хто відрізняється від інших людей такою мірою, якою душа відрізняється від тіла, а людина від тварини (сюди належать ті, чия діяльність пов’язана з фізичною працею, і це найкраще, що вони можуть робити), — такі люди за своєю природою раби; для них, як і для вказаних вище живих істот, найкраще існування — бути під чияюсь владою*” [Арістотель 2000, 1 книга II:13]. Арістотель постулював, що для таких людей підкорення є не примусом, а благом: знайти господаря означає отримати доступ до “зовнішнього розуму”, необхідного для виживання [Gimber 2010, с. 172].

У цій ієрархічній моделі роль слабшого елемента Сепульведа беззаперечно відводить аборигенам. Інтегруючи релігійний детермінізм в політичний дискурс, він стверджує, що індіанці за самим своїм єством призначені для служіння

цивілізації. Найяскравіше ця думка виражена у його знаменитому пасажі, де автор вибудовує ланцюг принизливих порівнянь:

“...estos barbaros [...] en prudencia, ingenio y todo género de virtudes y humanos sentimientos son tan inferiores a los españoles como los niños a los adultos, las mujeres a los varones, los crueles e inhumanos a los extremadamente mansos, los exagera-damente intemperantes a los continentes y moderados; finalmente cuanto estoy por decir los monos a los hombres...” [Sepúlveda 2016, с. 28]

Для глибшого розуміння позиції Сепульведи та культурних витоків поняття “варварство” необхідно звернутися до його класичному грецькому трактуванні. Як зазначає дослідник Фернандо С’ярамітаро, іспанська колоніальна риторика XVI ст. є прямим спадкоємцем давньогрецької моделі “іншості” (otredad) [Ciaramitaro 2025, с. 1-23]. Автор простежує еволюцію терміна від його первинного, суто лінгвістичного значення (ономатопея “бар-бар” для позначення незрозумілої мови) до радикальної політичної категорії. У процесі становлення полісу та внаслідок перських воєн, грецька ідентичність (to hellenikon) формувалася через жорстку опозицію до “Іншого”. Ця диференціація, що базувалася на мові, крові та культах, поступово кристалізувалася в ідеологію, яка виправдовувала різні стандарти ведення війни. Поступово, концепт “чужого” або ж “варвара” почав набувати негативного забарвлення, що за словами автора, незабаром вилилося у цілу “ідеологію”, що диктувала упереджене ставлення до інших народів, з якими існував ризик зіткнення на основі власної виключної ідентичності:

“[...] aunque les era posible darles muerte, les perdonaron la vida, los devolvieron e hicieron la paz, pensando que contra los pueblos de la misma estirpe es preciso combatir hasta la victoria, y no destruir la comunidad de los griegos por el resentimiento particular de una ciudad, y contra los bárbaros hasta la destrucción. (Platón, Menéxeno 242d.)” [Ciaramitaro 2025, с. 21]

Ск'ярамітаро поглиблює цей аналіз, звертаючись до Арістотеля, який у своїй етичній системі виокремлює категорію “звір'ячості” (theriotes). Філософ підкреслює наявність анімалістичних рис у певних народів, що фактично

виводить їх за межі цивілізованого людства. За Аристотелем, такий стан може виникати внаслідок “хворобливої природи” або згубних звичок. Як приклади він наводить племена канібалів та тих, хто вживає сире м'ясо — істот, які позбавлені розуму (logos) і керуються виключно первинними інстинктами. Ці особи також фізично відрізняються від еллінів [Арістотель 2002, с. 275, 292-303].

Ще одним важливим фактором, що греки використовували для розрізнення “нас” та “їх”, була звичайно же культура, особливо політична. Еллінська ідентичність ґрунтувалася на усвідомленні своєї винятковості: полісна демократія, філософська традиція та інститут “пайдеї” (освіти) створювали прірву між греками та рештою світу та давали давнім грекам змогу вважати себе “виключними” серед інших народів. Так С'ярамітаро цитує Ісократ: “...ім'я греків застосовується не до раси, а до інтелекту, і греками називають скоріше тих, хто бере участь у нашій освіті, ніж тих, хто має з нами спільну кров. (Ісократ, Панегірик 50)” [Ciaramitaro 2025, с. 25]. Особливо зневажливо греки ставилися, як вже було зазначено, до інших політичних режимів: всі чужинці-варвари не мали змоги сприймати правила справедливого співіснування, закони, “конституційні норми” гармонії, які дозволяли певній кількості громадян вільно брати участь в управлінні містом. Власне споглядаючи за абсолютними монархіями Сходу та тим як покірно місцевий люд віддає своє життя до рук монарха, Арістотель [Арістотель 2000, Книга 3 IX:3] й дійшов висновку про натуральне рабство. Для нього нездатність варварів до здорового політичного життя була доказом того, що вони є рабами за природою. Саме цю тезу пізніше візьме на озброєння Сепульведа.

Описавши давньогрецьке бачення “інакшості”, С'ярамітаро порівнює його із іспанською реальністю початку Золотої доби. Він наголошує, що попри еллінську концентрацію на мові та культурі, основним уніфікуючим фактором в Іспанії стала їхня виключна християнська віра. Таким же чином як греки сприймали своє культурне надбання як щось, що виділяло їх серед інших — й навіть надавало певну зверхність над рештою — іберійські королівства сприймали себе як єдине “христове тіло” з католицьким монархом у якості голови.

Реконкіста лише закріпила статус іспанської монархії як “захисника віри”, поглиблюючи створення єдиної ідентичності базованої на релігії. Вони вважали себе християнами “*par excellence*”, тобто такими, що перевершували інших у своєму пістеті. Кінцевим результатом такої державотворчої політики стало вигнання юдеїв та мусульман, релігійних меншин, що залишилися після повернення земель, з території королівства [Ciaramitaro 2025, с. 24-35]. Релігія також займала чинне місце в аргументативній структурі Сепульведи: у своїх доводах він часто посилався на теологічні авторитети, а також, як ми побачимо трохи пізніше, протиставляв “християн” до “варварів”. Християнство було невід’ємною частиною “цивілізації”, й відтак, для індіанця прийняття християнства подається не просто як зміна культу, а як єдиний шлях до онтологічного “олюднення” і виходу зі стану варварства.

Найбільш відомою працею Хуана Хінеса та одночасно працею яка була розглянута у моєму останньому дослідженні є “*Democrates Segundo, O De Las Justas Causas*” (1550). Цей текст став ідеологічним фундаментом для виправдання іспанської конкісти.; він становить для нас особливий інтерес, адже саме ця праця містить найповніший реєстр концепту “*indios*” у колоніальному дискурсі. Трактат становить винятковий інтерес для реконструкції мовної картини світу конкістадора, адже тут Сепульведа вибудовує чітку ієрархію номінацій, які дегуманізують об’єкт. Здебільшого, він концентрує увагу на розумовій неспроможності аборигенів, називаючи їх “*bárbaros*”, “*gentes bárbaras*”, “*gentes incultas*”, “*hombres injustos*”; також він підкреслює їхню безбожність: “*los paganos*”, “*los infieles*”, “*los idólatras*”; а також применшує їхню людяність використання зневажливого димінутива “*hombrecillos*”. Він майже повністю ігнорує нейтральний етнонім “*indios*”, натомість використовуючи багатий арсенал пейоративів, хоча й згадує, що це їхня типова назва: “*...a quienes la lengua española comúnmente llama indios;*” [Операйло 2025, с. 121-124].

Утім, варто зауважити, що сам термін “варвар” був неминучим елементом тогочасної картини світу іспаномовної спільноти. Навіть опоненти Сепульведи та пізніші гуманісти, які відкидали ідею “природного рабства”, не могли вийти

за межі цієї лексичної парадигми. Вони продовжували використовувати поняття “bárbaro” чи “salvaje”, однак намагалися наповнити їх іншим, менш фатальним змістом. Яскравим прикладом такої семантичної трансформації є праці Хуана де Солорсано Перейри. Видатний юрист та оідор Ліми, хоч і залишався в межах колоніального дискурсу, відмовився від спрощеного бінаризму Сепульведи. Натомість він запропонував складну типологію варварства, де статус народу визначався рівнем його соціальної організації, а не біологічною неповноцінністю:

“La primera es la de aquellos que no se apartan gran cosa de la recta razón y de la práctica del género humano; tienen una buena organización política, comercio próspero y letras; a ella pertenecen los chinos y japoneses. La segunda es de aquellos que tienen una organización política, con sus magistrados, jefes militares, normas de comportamiento y un cierto esplendor de culto religioso; pero no ha conocido escritura y están todavía muy lejos de la recta razón; a ella pertenecen los mexicanos y peruanos. En la tercera entran los hombres salvajes, semejantes a las fieras, que apenas tienen sentimientos humanos, nómadas y sin organización política; a ella pertenecen los caribes y antropófagos.” [Baciero 2006, с. 269]

Ігноруючи цю градацію, Сепульведа зводить усе корінне населення Нового світу до рангу дикунів-канібалів: для нього відсутність християнства автоматично означає відсутність цивілізації. В контексті нашої теми, нас особливо цікавить аксіологічне навантаження, яке Сепульведа надає окремим образам, а саме “los hombres cultos” та “los hombres incultos”. Ці два образи, “los españoles” та “los bárbaros” відповідно, постійно протиставляються один одному, створюючи класичну аксіологічну модель “Us vs. Them”, що базується на принципі CIVILIZACIÓN/BARBARIE. Нашою принциповою метою є виділення основних підвалин, на яких базується модель, та класифікація найбільш важливих цінностей, які наповнюють цю модель сенсом. Далі буде процитовано знахідки, зроблені під час дослідження “Democrates Alter”:

Дослідимо вербальне втілення концепту “los hombres cultos”. Семантичне поле цього концепту формується через низку номінацій, серед яких: “hombres de

bien”, “hombres sanos de alma”, “cristianos”, “cultos”, “humanos”, “civilizados”, “probos”, “humanos”, “prudencia”, “ingenio”, “cultivadores de las virtudes humana y de la verdadera religión”, “humanísimos”, “excelentes en todo género de virtudes”, “nobles en las costumbres e instituciones públicas”. Також у деяких випадках вербалізації помічаємо бінарні опозиції їхніх та індіанських якостей: “*Los más poderosos y más perfectos sobre más débiles y imperfectos...*”, “*Unos que por naturaleza son señores, otros que por naturaleza son siervos...*”, “*Varones probos, inteligentes, virtuosos y humanos dominan sobre los todos que no tienen estas cualidades...*” [Sepúlveda 2016, с. 21; с. 21; с. 22]. Як ми бачимо, основними когнітивними ознаками “los hombres cultos” є їхня людяність, що відображається у важливості “virtudes”, їхнього розуму, що також стосується їхніх громадських інституцій, а також, що найголовніше – їхньої релігійності. Так, лексема “cristianos” (що вживається цілих 29 разів) стає головним маркером самоідентифікації на протигагу «чужому».

Опис автохтонного населення у Сепульведи вибудовується через розгалужену систему дерогативної лексики: “su barbarie” (3 вживань), “ferocidad” (2 вживань), “viciosos”, “ajenas a la vida civil y a las costumbres pacíficas” виділяє їхню дикість; “ímpíos” (8 вживань), “inícuos”, “malvados”, “impiedad” (5 вживань), “pecados” (11 вживань) виділяє їхню безбожність; “cobardía”; “cobardes”, “tímidos”, “lleno de terror”, “inertia” – їхню боягузливість; “depravados” (3 вживань), “su perversidad”, “concupiscencia” – їхню аморальність та збоченість; “su torpeza” (14 вживань), “necios” (2 вживання), “tardíos”, “perezosos de entendimiento” – їхню розумову відсталість. Весь цей масив вад Сепульведа підсумовує юридичним терміном “crímenes” (30 вживань). Таким чином, спосіб життя індіанців трактується не просто як девіація, а як кримінальний злочин проти законів природи. Саме це дає підставу для “lícita” або “justa guerra” – термін, що зустрічається у тексті 10 разів як логічний висновок звинувачення.

Аргументація Сепульведи базується на презумпції вродженої ментальної відсталості індіанців, що контрастує з ідеалізованим образом завойовників. Аборигени постають слабкими як фізично, так і духовно. Більшість негативних

конотацій можна звести до розумової відсталості, яку Сепульведа приписує аборигенам, та яка виступає елементом з якого витікає решта дефектів, таких як безбожність, дикість, аморальність, та нездатність до політичної організації. Іноді Сепульведа оцінює індіанський інтелект настільки низько, що прирівнює їх до тварин: “...*bárbaros, tales que apenas merecían el nombre de seres humanos.*”, (говорячи про майстерне ремесло індіанців) “...*puesto que vemos a las bestias, y a las aves, y a las arañas hacer ciertas obras que ninguna industria humana puede imitar cumplidamente.*”, “...*con perfecto derecho los españoles imperan sobre estos bárbaros ..., los cuales ... son tan inferiores a los españoles como los niños a los adultos y las mujeres a los varones, ..., y estoy por decir que de monos a hombres.*” [Sepúlveda 2016, с. 41; с. 31; с. 28].

Предметний сенс концепту “indio” розкривається через ідею підпорядкованості індіанця людському імперію, або ж “imperio de los humanos” (68 вживань): “*Y será siempre justo y conforme al derecho natural que tales gentes se sometan al imperio de príncipes y naciones más cultas y humanas...*” [Sepúlveda 2016, с. 22]. Поняття імперію – римського права на безмежну владу, використовується Сепульведою як щось на кшталт “ярма” – в тексті воно використовується з дієсловами “sujetar a”, “someter a”, “recibir”, “rechazar”, “rehusar”, тощо. Як подальший аргумент щодо правильності “закріпачення” індіанського народу він висуває ідею, що іспанська експансія послужить великим благом для місцевого неосвіченого люду: “...*y habría ciertamente algún bien para los españoles, pero mucho mayor y por muchas razones para los mismos bárbaros...*”, “...*qué mayor beneficio puede hacerse a un hombre infiel que comunicarle la fe de Cristo?*” [Sepúlveda 2016, с. 27; с. 43]. Окрім того цікавим є використання слова “servidumbre” (13 вживань), яке використовується з наступними лексемами: “innata”, “es necesario”, “a la torpeza de entendimiento”, “injustísima” (натякаючи що існує “servidumbre justa”), а також “*haber nacido para la servidumbre y no para la vida civil y liberal*” [Sepúlveda 2016, с. 32]. Таким чином, Сепульведа стверджує, що індіанці за своєю природою створені для служіння, а не для вільного цивільного життя, тому зміна їхніх володарів на іспанців є для них лише

переходом до “м’якшої” форми рабства: “...*si quieres reducirlos, no digo a nuestra dominación, sino a una servidumbre un poco más blanda, no les ha de ser muy gravoso el mudar de señores...*” [Sepúlveda 2016, с. 32].

Як ми бачимо, цивілізація подається як “благо” для відсталого, безкультурного народу Америки, створюючи ще одну підвалину для аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE у вигляді ДОБРО/ЗЛО. Служіння гріховного, “приреченого на рабство” народу християнським “месіям” подається як найвище благо для варварів. Відбувається аксіологічна поляризація, під час якої чітко розподіляється, що є благом, а що – лихом.

Таким чином, проаналізувавши смислове наповнення лінгвокультурального концепту “indios” у праці Сепульведи “*Democrates Alter*”, ми отримали змогу визначити основні підвалини аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE, де більше за інших виділяється протистояння РАЦІОНАЛЬНІСТЬ/ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ та ДОБРО/ЗЛО. Сепульведа возводить розум у найвищу категорію цінності – таку, від якої беруть свій початок решта ціннісних структур іспанця, по відношенню до індіанця. Без розуму немає здатності організовуватися у вищі політичні рівні, здатності прогресувати, здатності творити мистецтво, здатності відмовитися від своїх “нечестивих” звичаїв, тощо. Брак раціонального судження також визнається причиною існування їхнього кривавого культу, до якого, за думкою Сепульведи, освічена людина ніколи б не опустилася. Сепульведа вважає індіанців настільки обділеними розумом, що прирівнює їх до диких тварин, себто єдиною різницею між ними та нами є наявність інтелекту. Таким чином, розум та раціональне судження возводиться до рівню абсолютної цінності, такою, що є всеохоплюючою та центральною в аксіологічній моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE. Однак тією підвалиною, що надає цій моделі аксіологічного навантаження є дихотомія ДОБРО/ЗЛО. Цивілізація сприймається як абсолютне добро – раціональне правління, правильна віра, людяні закони; в той час як варварство це абсолютне зло – деградація, дикунство, відсутність людських чеснот, безбожність. Цивілізація протиставляється

варварству як благо та як можливість потрапити до кращого життя. Саме тому Сепульведа заявляє, що індіанцям дуже пощастило зустріти християн, що приплили до Нового Світу, та що вони повинні бути вдячні, коли ті пропонують їм вступити у відносини на основі “природнього рабства”. Хоча й фактично Сепульведа зазнав поразки на Вальядолідських дебатах, тим самим отримавши вирок у вигляді історіографічної анафеми, що розтягнулася на кілька століть; та незважаючи на це, аксіологічна матриця, яку вербалізував у своєму творі Сепульведа, не зникла. Сепульведа, спираючись на аристотелівську концепцію “рабства від природи”, створив перший цілісний об’єкт дискурсу для майбутнього латиноамериканського соціуму – “індіанця як недолужину” (можливий початок концептуальної метафори INDIO es ANIMAL). Ця модель, відринута інтелектуальним станом Кастилії, досить міцно вкорінилась у типовому сприйнятті індіанця іберо-американською ерудованою елітою: саме це ми розглянемо у наступному підрозділі.

2.2 Фаустіно Домінго Сарм’єнто: модерне розуміння дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE

Розглянувши засади латиноамериканського аксіологічного бачення, що втілюється у дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE, варто плавно перейти до її нового втілення у XIX ст. Перш за все, необхідно розглянути контекст епохи. В ретроспективі, XIX ст., яке не просто так іноді називають “довгим”, стало важливим формотворчим етапом для всієї європейської цивілізації. Революції, імперії, колоніалізм, індустріалізація – усі ці поняття гарно характеризують загальні риси періоду, що розглядається. Наразі нас цікавить початок цього століття, а більше – межа XVIII-XIX ст.

Саме цей період став епохою великих ідеологічних зрушень, породжених Великою французькою революцією та Війною за незалежність США. Для молоді інтелігенції іспанської колонії ці події послуговували не просто історичними прецедентами, а аксіологічними еталонами, що визначили подальший вектор національного розвитку. Ліберальні цінності, такі як верховенство права, республіканізм та ідея безперервного прогресу, сформували

той інтелектуальний прошарок, що невдовзі очолив визвольні повстання на територіях Латинської Америки. Кріольська еліта, навчаючись у європейських університетах або читаючи вдома праці Руссо, Монтеск'є чи Вольтера, імпортувала концепції суспільного договору, народного суверенітету та природних прав людини, які так ретельно ігнорувала метрополія. Особливо потужним був вплив французького раціоналізму, що полягав у проголошенні верховенства Розуму над традицією, та британського економічного лібералізму Адама Сміта, що обіцяв процвітання через вільну торгівлю. Ці ідеї часто адаптувалися до американських реалій: яскравим прикладом є переклад “Суспільного договору” Руссо, здійснений Маріано Морено (1810), з якого він вилучив главу про релігію, намагаючись поєднати радикальний французький раціоналізм із глибоким католицизмом регіону [Goldman 2008, с. 146-147]. Економічний лібералізм Адама Сміта також був сприйнятий вибірково: переважно як інструмент для скасування іспанської торгової монополії. Важливою подією став приклад Американської революції 1776 р., яка довела можливість успішного розриву з метрополією та створення республіки на засадах конституціоналізму в межах Американського континенту. Таким чином, лібералізм, для тогочасного освіченого класу, став не просто політичною програмою, а універсальним цивілізаційним кодом, який обіцяв швидку трансформацію відсталих колоній у сучасні прогресивні держави за західним зразком (на прикладі США).

Отож, розглянувши принципові ідеї першої ліберальної революції, тепер варто розглянути те, як вони втілювалися на берегах Нового Світу. Втілення демократичних ідеалів наštтовхнулося на жорсткий опір реальності, й на початку XIX ст. білі кріольські еліти, які були основними мислителями латиноамериканських революцій, стикнулися з передбачуваною проблемою. В один момент порвавши із століттями іспанської культурної спадщини вони раптово опинилися сам на сам із величезним, диким, досі не підкореним континентом та його історичним населенням. Єдиним найближчим родичом для них залишалися іспанці, з якими, очевидно, відновлювати відносини на той час

було б контрпродуктивно. Отож, відтоді бере свій початок довгий національний проєкт міщанської еліти, який вбачав за основну мету абсолютну “цивілізацію” Америки [Gros 2005, с. 108-115; Guerra 1992, с. 115-149]. Через сотню років більшість латиноамериканських націй відмовляться від цієї ідеї, зрозумівши марність цього задуму, але не Аргентина. Випадок Аргентини особливий, зумовлений багатьма характерними лише для неї факторами, які здебільшого брали свій початок з розлогої рівнистої місцини на схід від Буенос-Айресу, що називається Пампою. Домінго Фаустіно Сарм’єнто, великий іспаномовний мислитель та політик ХІХ ст., а також один з колишніх президентів Аргентини, про якого ми згодом поговоримо, дає дуже гарний опис цих пустельних земель:

“La inmensa extensión de país que está a sus extremos es enteramente despoblada, y ríos navegables posee que no ha surcado aún el frágil barquichuelo. El mal que aqueja a la República Argentina es la extensión: el desierto la rodea por todas partes, se le insinúa en las entrañas; la soledad, el despoblado sin una habitación humana [...] Allí la inmensidad por todas partes: inmensa la llanura, inmensos los bosques, inmensos los ríos, el horizonte siempre incierto, siempre confundiéndose con la tierra entre celajes y vapores tenues que no dejan en la lejana perspectiva señalar el punto en que el mundo acaba y principia el cielo.”

[Sarmiento 1924, с. 12]

Пампа визначає усю політичну, економічну та соціальну реальність Аргентинської республіки [Martínez Estrada, с. 12-13]. Численні аборигенні племена, що населяють ці території від Кордільєри до Патагонії, визначають аргентинську політичну реальність, стримуючи її експансію та змушуючи її вигадувати дипломатичні рішення для вирішення внутрішньополітичних конфліктів. Обширні й родючі поля Пампи визначають її економічну місію як світової годувальниці. Однак найважливішим фактором аргентинського державотворення стала національна територія з майже нульовим відсотком індіанського населення. Станом на початок ХІХ ст. Аргентина складалася з 14 провінцій сконцентрованих переважно в сучасній півночі країни; решта території де-юре вважалася частиною колишнього віце-королівства Ріо-де-ла-Плата, й

отож Аргентинської республіки також, однак де-факто вона була заселена тубільними народами. В результаті успішної експансії на захід, іспанські конкістадори витіснили майже усе індіанське населення за межі 14 провінцій, себто до Пампи, Анд чи Амазонських джунглів. У результаті ми отримали певну національну виключність аргентинців, що полягала у відсутності типового для латиноамериканських країн, типу Перу або Мексики, селянського класу, що складався здебільшого з представників корінних народів. Усі тубільні народи, де-факто, знаходилися за межами Аргентинської республіки, надаючи їй простір для власного інтерпретування національного проєкту не обмеженого переважно індіанським населенням.

Тепер, розглянувши суспільну реальність Аргентинської республіки початку XIX ст., слід перейти до трактування самого національного проєкту, що зародився в межах її кордонів. Забігаючи наперед, зазначимо, що дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE нікуди не зникла. Майже три століття вона зберігала свою силу в межах Американського континенту, ба більше – вона стала тільки сильнішою. Чим більше часу проходить від відкриття Америки Колумбом, тим далі ми опиняємось від давніх доколумбійських цивілізацій, в яких колись автори іспанської Золотої доби знаходили хоч якийсь доказ спроможності індіанців на вищі форми існування. Ще Франсіско де Віторія у своїй апологетиці індіанського народу посилався на ацтекські та інкські цивілізації, аргументуючи, що вони мали добре облаштовані міста, чітко визначені шлюбні відносини, своїх суддів, правителів, закони, ремесла, торгівлю та певну форму релігії, що врешті решт, як він каже, “вимагає раціонального використання розуму” [Baciero 2006, с. 268]. Як ми пам’ятаємо, Сепульведа також виводив раціональність у найвищу ціннісну категорію, яка визначає приналежність істоти або ж до цивілізації, або ж до варварства. В випадку доколумбійських цивілізацій, зазначимо, він використовував аргумент, що: “...*vemos a las bestias, y a las aves, y a las arañas hacer ciertas obras que ninguna industria humana puede imitar cumplidamente.*” [Sepúlveda 2016, с. 31]; натякаючи, що навіть звірі іноді створюють щось визначне.

Однак ближче до XVIII-XIX ст. ця думка почала втрачати актуальність, а на заміну їй почали з'являтися різного роду псевдо-наукові теорії, що ставили в центр уваги “расу” [Zavala and Back 2017, с. 11-16; Conti 2020, с. 148-152], яка визначала природні здібності індивіда та поміщала його у всесвітню соціальну ієрархію. Індіанці та темношкірі, як відомо, опинилися в самому низу цієї ієрархії, отримавши звання “дикої” раси, представники якої: *“no tienen pasado alguno y tampoco futuro [...] están condenadas a una rápida, total e inevitable extinción (Lindqvist 2004:180)”*. Індіанці вважалися нездатними до прогресу чи еволюції й невіддатними будь-якій освіті, яка б дала їм змогу «цивілізуватися» [Pérez Gras 2018, с. 56-62]. Європейська культура, в свою чергу, осяяна нечуваним раніше економічним прогресом та приголомшливими винаходами Індустріальної ери, стала взірцем для решти світу. Якщо для іспанських теологів XVI ст. індіанець був “заблудлою душею”, яку можна було врятувати через віру, то для мислителів XIX ст. він перетворився на “генетичний анахронізм”, що встав на заваді поступу цивілізації, що ми зможемо побачити у детальному аналізі концепту.

У латиноамериканському контексті ця глобальна ідея біологічного детермінізму набула особливої популярності, ставши фундаментом для політичних програм молодих республік. Дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE нікуди не зникла: декілька століть безперервного міжкультурного контакту між іспанцями та індіанцями лише наситили її емпіричну базу, з якої виходять відповідні судження та переконання. Фундатором та архітектором модерного розуміння цієї дихотомії став аргентинець Домінго Фаустіно Сарм’єнто, якого ми вже згадували трохи раніше. У одній зі своїх найбільш відомих праць – *“Facundo: civilización y barbarie”* (1845) – він надає їй нового сенсу, відмінного від сепульведівського розуміння, та возводить її в основу аргентинської політичної думки [Sorensen Goodrich 2010, с. 83-142]. Фактично, розглядаючи цей процес наповнення сенсом з точки зору теорії Вежбицької, Сарм’єнто створює новий набір ключових слів, таким чином даючи перший поштовх розвитку аргентинської ідентичності – перший крок у національному проєкті.

Трошки історичного контексту: книга буда написана в часи аргентинської Громадянської війни (1810-1861) між табором унітаристів – про-європейською партією, що виступала за зверхність столиці – та табором федералістів, що виступали за провінційну автономію та поділ влади між адміністративними центрами. Головним героєм сарм'єнтівського твору є один з федералістських лідерів каудільйо – Факундо; вся праця побудована як критична біографія покійного аргентинського диктатора Хуана Факундо Кіроги (1788 – 1835), яка паралельно, не називаючи імен, була спрямована проти тодішнього президента Аргентини Хуана Мануеля де Росаса. Росас – унітарист, який зміг підкорити собі Аргентину федералістською, або ж варварськими, як їх би назвав Сарм'єнто, риторикою та методами [Rilla 2025, с. 1-6; Morgan 2022, с. 884-887; Beorlegui 2010, с. 224-228]. Політична арена Аргентини під час Громадянської війни є досить заплутаною і не є суміжною темі нашого дослідження: єдине, що нас цікавить на даний момент, це те що Сарм'єнто в літературній формі критикував тодішній федеральний устрій, називаючи його виявом варварства. Тепер детальніше про саму ідеологію автора:

Джерелом варварства, що видно з цитати, зазначеної трохи раніше, він вважає саму Пампу. Він дає екстенсивну характеристику цій землі, але з-понад усіх її рис переважає одна – “inmesnidad”: “*Allí la inmensidad por todas partes: inmensa la llanura, inmensos los bosques, inmensos los ríos...*” [Sarmiento 1924, с. 12]. Таке ж семантичне значення виражають такі лексеми як “extensa”, “inmensa extension de la Pampa”, “inmensidades sin limites”, тощо. З неохопності Пампи витікає її низька щільність населення, безлюдність: він називає Пампу “el desierto”, “el despoblado sin una habitación humana”, “enteramente despoblada”. З безлюдності Пампи витікає варварство: коли люди живуть у вічній самотності, з найближчим сусідом на відстані 5 кілометрів, вони починають забувати що таке суспільство, забувати норми та традиції, притаманні цивілізованому люду, забувати як себе поведуть порядні люди – вони, або ж скоріше Пампа перетворює їх на варварів: “*...no estando reunidos los estancieros, no tienen necesidades públicas que satisfacer; en una palabra: no hay res pública.*” [Sarmiento 1924, с. 29-30].

У Сарм'єнто варварство представлене трьома головними персонажами: індіанцем, гаучо та каудільйо. Перший, найнижчий за рангом з усіх трьох, той, хто найближче підібрався до абсолютного варварства – це індіанець. Як і Сепульведа, Сарм'єнто гидує навіть назвати їх “indio”, іменуючи їх “salvaje”, “horda salvaje”, “tribu salvaje”. Його твір надає індіанцю просту роль: він немов тигр чи змія підступно ховається в глибинах Пампи та в нічній пітьмі, щоб напасти на безпорадного мандрівника. Його він згадує не часто й не виділяє на нього багато слів, тим самим даючи знати, що індіанця він не вважає одним з персонажів аргентинського “Я”, залишаючи його за фактичними кордонами країни. Гаучо є “автохтонним” виявом аргентинської душі, як нам повідомляє Сарм'єнто: він є результатом колонізації, результатом змішування європейської та тубільної крові, результатом тривалого впливу Пампи. Каудільйо є ватажком гаучо, вождем Пампи, влада якого тримається на харизмі, характері та силі: власне головний герой – Факундо – і є каудільйо. Більша частина твору [Iglesia 2003, с. 65-77] подана як відкрита критика варварського стилю життя гаучо: “*La vida del campo, pues, ha desenvuelto en el gaucho las facultades físicas, sin ningunas de las de la inteligencia.*”; “*Sin ninguna instrucción, sin necesitarla tampoco, sin medios de subsistencia como sin necesidades, es feliz en medio de su pobreza y de sus privaciones...*” [Sarmiento 1924, с. 35].

Джерелом цивілізації Сарм'єнто вважає європейців, зокрема їхню культуру та суспільно-політичні засади. Сарм'єнто виділяє англо-саксонську (англійці, американці, німці) та французьку раси як найбільш розвинуті та такі, що варті бути прикладом для наслідування через їх підприємливість та винахідливість. Іберійці та решта Середземномор'я вважалися відсталими народами та були недостойними наслідування; власне сам автор не раз звинувачує іспанське походження та іспанську колонізаційну політику у актуальних державних проблемах Аргентини. Одним з найбільш перспективних варіантів “спасіння” Аргентини він вважає активну про-іммігрантську політику, яка дала б змогу очистити та оновити генетичний код аргентинської нації, зробивши її більш “білою”.

У своїй роботі він чітко розділяє де закінчується цивілізація та починається варварство – це межі міста: “...*habitantes de las ciudades, eslabón que liga al hombre civilizado con el palurdo; raza inclinada a la civilización, dotada de talento y de los más bellos instintos de progreso.*”; “*La ciudad es el centro de la civilización argentina, española, europea; allí están los talleres de las artes, las tiendas del comercio, las escuelas y colegios, los juzgados, todo lo que caracteriza, en fin, a los pueblos cultos.*”; “*La ciudad capital de las provincias pastoras existe algunas veces ella sola, sin ciudades menores, y no falta alguna en que el terreno inculto llegue hasta ligarse con las calles. El desierto las circunda a más o menos distancia: las cerca, las oprime; la naturaleza salvaje las reduce a unos estrechos oasis de civilización enclavados en un llano inculto de centenares de millas cuadradas, apenas interrumpido por una que otra villa de consideración.*” [Sarmiento 1924, с. 21; с. 24; с. 25].

Місто виступає як культиватор європейських цінностей, про які ми вже говорили на початку підрозділу – ліберальних цінностей, що популяризувалися завдяки великим революціям кінця XVIII ст.: “*El hombre de la ciudad viste el traje europeo, vive de la vida civilizada tal como la conocemos en todas partes; allí están las leyes, las ideas de progreso, los medios de instrucción, alguna organización municipal, el gobierno regular, etc.*” [Sarmiento 1924, с. 25]. Урбаністичний фокус, що надавався цивілізації, стане важливим фактором під час наступного підпункту нашого дослідження. Гарні манери міщанина, його предмети розкоші та європейські вбрання знаходили в місті “свій театр та слухне місце”. Сарм’єнто каже, що порівнюючи міську культуру із простим й убогим стилем життя селянина, він не може збагнути як в одній країні опинилися два таких різних суспільства. Однак що дивує його найбільше, так це повна відсутність бажання “цивілізуватись”:

“...*el hombre de la campaña, lejos de aspirar a semejarse al de la ciudad, rechaza con desdén su lujo y sus modales corteses [...] Todo lo que hay de civilizado en la ciudad está bloqueado por allí, proscripto afuera, y el que osara mostrarse con levita, por ejemplo, y montado en silla inglesa, atraería sobre si las burlas y las agresiones brutales de los campesinos.*” [Sarmiento 1924, с. 25-26]

Встановивши витoki та охарактеризувавши двi сторони однієї дихотомії, тепер слід визначити їхнє відношення одна до одної. Сарм'єнто постійно змальовує Пампу та місто у вічному двобої, де перша оточує другу, а та, в свою чергу, чинить опір: “el desierto la [a Argentina] rodea”, “el desierto las [a las calles de ciudad] circunda”, “el desierto las cerca”, “el desierto las oprima”, “la naturaleza salvaje las reduce”, “oasis de civilización enclavados en un llano inculto” (про міста). Описуючи співіснування цивілізованого міста та варварської провінції він каже: “*El siglo XIX y el siglo XII viven juntos: el uno dentro de las ciudades, el otro en las campañas.*” [Sarmiento 1924, с. 55]. Відсталий стиль життя провінції, її бідність та дикість проникнути всередину міст, таким же чином як європейські манери та прогрес намагаються “перетнути” безмежну Пампу. Між ними немає нічого спільного, Сарм'єнто максимально поляризує цю аксіологічну модель, не залишаючи можливості для мирного рішення, що б задовольнило обидві сторони: таким же чином він вважає що змішуючи кров білої людини та індіанця виходить поєднання гірше за оригінал. Сторони б'ються до кінця, або як він часто каже до “triunfo de la civilización europea”, “triunfo de la ciudad”, “al triunfo del partido europeo civilizado”. Очевидно, що у цій дихотомії саме “civilización” виступає позитивним полюсом, носієм семантичної примітиви ДОБРО на протигагу ЗЛУ, вираженої “barbarie”:

“La vida de los campos argentinos, tal como la he mostrado, no es un accidente vulgar es un orden de cosas, un sistema de asociación característico, normal, único, a mi juicio, en el mundo, y él sólo basta para explicar toda nuestra revolución. Había antes de 1810 en la República Argentina dos sociedades distintas, rivales e incompatibles; dos civilizaciones diversas: la una española, europea, civilizada, y la otra bárbara, americana, casi indígena; y la revolución de las ciudades sólo iba a servir de causa, de móvil, para que estas dos maneras distintas de ser de un pueblo se pusiesen en presencia una de otra, se acometiesen y, después de largos años de lucha, la una absorbiese a la otra.” [Sarmiento 1924, с. 67]

Отже, згідно Вежбицькій, ключові слова – це слова, що несуть у собі особливе культурне бачення світу, наповнене емпіричними та ціннісними

значеннями; вони відіграють важливу роль в самій культурі та дають можливість зазирнути у її істинну сутність [Wierzbicka 1997, с. 15-16]. Вони формуються під час контакту з оточуючим світом, проходять процес оціночного судження, та з'являються тоді, коли нації необхідно описати той чи інший досвід. Одною лексемою вони здатні описати окремий концепт, якому, використовуючи чужу мову, довелося б шукати визначення в словнику: ключове слово вміщує в себе непомірно великий семіотичний багаж, до якого в чужинця немає доступу через відсутність спільного культурного досвіду. Однак для тих, хто знайомий з тою чи іншою культурою, дефініція та використання ключового слова не викликають складнощів – іноді носії мови навіть не підозрюють, що слово з їхнього повсякденного вжитку має в собі якесь глибинне, недосяжне культурне значення. Вежбицька у своїй праці наводить гарну цитату Джона Лока:

“A moderate skill in different languages will easily satisfy one of the truth of this, it being so obvious to observe great store of words in one language which have not any that answer them in another. Which plainly shows that those of one country, by their customs and manner of life, have found occasion to make several complex ideas, and given names to them, which others never collected into specific ideas. This could not have happened if these species were the steady workmanship of nature, and not collections made and abstracted by the mind, in order to naming [sic], and for the convenience of communication.” [Wierzbicka 1997, с. 4]

“Civilización” та “barbarie”, як ми бачимо з аналізу праці Сепульведи, де він чітко виділяє ці два концепти, почали своє семіотичне формування ще з часів першого міжкультурного контакту Колумба з американським корінним населенням. Кілька століть вони фігурували у культурному просторі іспанських колоній, невловимо, без конкретного визначення; та лише в праці Сарм’єнто вони отримали змогу остаточно викристалізуватись в латиноамериканській, а радше, аргентинській культурі. Вмотивований своєю ненавистю проти Росаса та встановленого політичного режиму в Буенос-Айресі, йому вдалося вловити сутність аргентинської суспільно-політичної реальності та вкласти її у ці два терміни. Надавши кожному з них власні семантичні формації та наповнивши їх

ціннісними судженнями, специфічні для аргентинської нації, він перетворив їх на ключові слова. Цивілізація – це міста, Європа, прогрес, економічний успіх, біла раса, демократія, свобода, благо, тощо.; варварство – це Пампа, провінція, хаос, корінне населення, влада сильнішого, супротив прогресу, бідність, лихо, тощо. Хоча й вони перегукуються у певних місцях, розуміння цих концептів латиноамериканцями суттєво відрізняється від їхнього розуміння європейцями, зокрема через національну специфіку, що привносить у життя іbero-американських країн співіснування двох, а в деяких країнах й трьох різних етносів. Та варто зазначити, що між латиноамериканським розумінням та суто аргентинським також є значна прірва: Сарм'єнто представив універсальну аксіологічну модель для зростаючих американських республік, однак Аргентина, як вже було зазначено відрізняється від решти континенту, зокрема наявністю Пампи та відсутністю корінного населення в межах державних кордонів. Тут ці концепти отримали статус ключових слів, які самою своєю присутністю визначили напрямок ідеологічного дискурсу аргентинської інтелігенції.

2.3 Ідеологія аргентинської інтелігенції у якості семантичного дзеркала мовної картини світу Аргентини

Проте ключові слова існують лише в рамках культури, й було б безглуздо заявляти, що одразу з сарм'єнтових вуст дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE стала частиною аргентинської мовної картини світу. Як можна вивести з його праці, уся сільська провінція була ворожою Сарм'єнто та його цивілізаційній ідеології: як і серед незаможних класів, на кшталт тих же гаучо або звичайних селян, що орендували землю, так і серед можновладського класу естанс'єрос [estancieros], з яких зазвичай формувалися каудільйо, більшість були проти європеїзації. Тоді постає питання: як саме ідеологія Сарм'єнто поширилася на всю Аргентину? Відповідь також знаходиться в праці Сарм'єнто: через міста.

Для демонстрації своєї точки зору та подальшої аргументації нам варто зупинитися та розглянути працю Анхеля Рама, уругвайського письменника-соціолога, – “La Ciudad Letrada” (1984), – в якій він детально описує латиноамериканську схильність до будування ідеалізованих утопій шляхом

їхньої фіксації у вигляді комплексного, ієрархізованого порядку знаків [el orden de los signos]. На прикладі міст Нового Світу він змальовує універсальні закономірності за якими оперує американська дійсність та які пронизують її історію з самого початку іспанської колонізації.

Рама виділяє особливий клас, який стане центром нашої уваги, та який фігурує у назві праці – “ciudad letrada”: *“Para llevar adelante el sistema ordenado de la monarquía absoluta, para facilitar la jerarquización y concentración del poder, para cumplir su misión civilizadora, resultó indispensable que las ciudades, que eran el asiento de la delegación de los poderes, dispusieran de un grupo social especializado, al cual encomendar esos cometidos. Fue también indispensable que ese grupo estuviera imbuido de la conciencia de ejercer un alto ministerio que lo equiparaba a una clase sacerdotal. Sino el absoluto metafísico, le competía el subsidiario absoluto que ordenaba el universo de los signos, al servicio de la monarquía absoluta de ultramar. Los llamaremos la ciudad letrada.”* [Rama 1998, с. 31]. В колоніальні часи ця група була представлена різноманітними письмевними особами, що виконували функцію “мозку” системи: адміністратори, освітяни, писарі, нотаріуси, архітектори, церковні посади, тощо. Вони залишили за собою величезний літературний доробок, до якого окрім колоніальної документації, входять численні трактати, дослідження та навіть поезія, що дозволяє класифікувати їх як щось більше ніж звичайна бюрократія. Так як ця закрита каста була єдиним освіченим класом всієї неписьмевної Америки, Рама відводить їй особливу та важливу функцію – маніпуляцію словами та знаками. Вони були майстрами знаків та значення, вони намагалися раціоналізувати світ довкола та налаштувати його під загальні норми – вони були важливою частиною в колонізаційному плані метрополії. Тут варто зазначити, що цей клас був чи не найвідданішим слугою не лише метрополії, а й усієї європейської цивілізації. Вони не полишали спроб виділитися з основного креольського про шарку – який за європейським стереотипом був неосвіченим, безкультурним й лінивим – намагаючись довести свою “європейскість” своєю чистою мовою, вишуканими манерами та континентальною модою. Для зручності нашого дослідження, щодо

цього класу ми використовуватимемо термін “інтелігенція” – соціальний прошарок людей, які професійно займаються розумовою, переважно творчою працею, освітою, наукою та культурою; займаються створенням смислів, розвитком культури та освітою суспільства.

За Рамою, ключем для всієї латиноамериканської системи стало слово “порядок” [order], яке піддається таким визначенням: “*Colocación de las cosas en el lugar que les corresponde. Concierto, buena disposición de las cosas entre sí. Regla o modo que se observa para hacer las cosas*” [Rama 1998, с. 19]. Воно припливло до Нового Світу разом із першими конкістадорами, з охопленої ідеями Відродження Європи. Порядок полягав у ідеалізації та раціоналізації усієї сутності довкола у одну велику ієрархію, де б кожен мав своє місце та роль, об’єднаний одним великим задумом людини, що раціоналізує. У Європі ці раціоналістичні потуги стикнулися з великим нашаруванням рудиментарних залишків колишніх віків, однак в Америці вони віднайшли свою нішу, адже та була справжньою “*tabula rasa*” – незайманою дикою землею. Королівські ординанси адресовані підданам-конкістадорам часто були сповнені інструкціями про необхідність дотримання “порядку” під час заснування колонії, як це приводить у приклад сам Рама: “*por manera que hechos los solares, el pueblo parezca **ordenado**, así en el lugar que se dejare para plaza, como el lugar en que hubiere la iglesia, como en el **orden** que tuvieren las calles; porque en los lugares que de nuevo se hacen dando la **orden** en el comienzo sin ningún trabajo ni costa quedan **ordenados** los otros jamás se **ordenan**?*” (виділення за автором) [Rama 1998, с. 20]. “Порядок” став основним принципом іспанської колонізації, що видно на прикладі міст – форпостів цивілізації. Міста, що видно з цитати наведеної раніше, будувалися за суворо визначеним порядком: вулиці геометрично розкреслені як одна велика сітка; посередині – площа та колоніальна адміністрація; чим далі від центру, тим менш важливий прошарок там живе. Міста з’являлися за людським задумом, а не за щасливим збігом обставин, як це буває з містами, що з’являються на перетині торгових шляхів. “Органічне” місто, яке створюється поступово, без раціонального задуму, сформоване бажаннями та

потребами його жителів, відрізнялося від латиноамериканського міста, яке накладалося на американську дійсність “зверху”. Власне тим, хто накладав його “зверху”, була інтелігенція.

У випадку з містом – це був архітектор. Він закладав певний порядок знаків у проєкт міста, які згодом реалізуються у вигляді проєкту. *“Ese empeño constituye un sistema independiente, abstracto y racionalizado, que articula autónomamente sus componentes, abasteciéndose en la tradición interna del signo y preferentemente en sus fuentes clásicas. Como una red se ajusta sobre la realidad para otorgarle significación; por momentos, se diría que hasta simple existencia.”* [Rama 1998, с. 38]. Рама неодноразово наголошує на паралельному існуванні в Латинській Америці двох світів: один, реальний, дикий, хаотичний, чутливий до змін, який складає об’єктивну дійсність американців; а інший – ідеалізований, раціональний, впорядкований, ієрархізований, існує у вигляді знаків та фігурує в думках та мові її населення. Інтелігенція, як окремий обмежений за кількістю освічений клас, є єдиною хто здатний оперувати у другому світі, маніпулюючи словами та їхнім значенням [Ramos 2021, с. 93, 110-111]. Цей світ є автономним від реального, у тому сенсі, що він бере свій авторитет сам з себе, а точніше – з віри у раціональний задум інтелігенції [Pas 2010, с. 77-119]; іноді Рама возводить його до сакрального рівню віри: *“Mientras que la ciudad letrada actúa preferentemente en el campo de las significaciones y aun las autonomiza en un sistema, la ciudad real trabaja más cómodamente en el campo de los significantes y aun los segrega de los encadenamientos lógico-gramaticales.”*; *“Este exclusivismo [de la gente ordinaria de la formación] fijó las bases de una reverencia por la escritura que concluyó sacralizándola.”* [Rama 1998, с. 40; с. 43]. Перша з двох наведених цитат наголошує на тому, що поки інтелігенція займається створенням сенсів, звичайний люд продовжує жити в світі денотатів, залишаючись поза спроможністю до власної логічно-граматичної інтерпретації знаку. Це приводить нас до наступного судження.

Рама гіпотезує: *“La potencia del grupo letrado puede percibirse en su extraordinaria longevidad. Constituido con el manierismo que irrumpe en el último*

tercio del XVI, sigue rozagante en vísperas de la revolución de Independencia, dos siglos después.” [Rama 1998, с. 35]. Принаймні до кінця XX ст., в переважно неграмотній Латинській Америці завжди існував попит на інтелігенцію, забезпечуючи її життєздатність. Інтелігенція періоду, що ми досліджуємо, змінила свої методи та фокус, однак залишила свої засадні принципи. Зважаючи на те, як її описує Сарм’єнто, це була все та ж каста: сконцентрована в містах (*“Sólo es posible dentro de una estructura ciudadana. Ella aparece como su “natural habitat” y con ella se consustancian en forma inextricable.*” [Rama 1998, с. 37]), закохана в метрополію (фокус з Іспанії змінився на Францію та Британію), та найголовніше – зосереджені на ідеї “порядку”. “Порядок”, що своєю апеляцією до розуму та прагненням до уніформності, просяк увесь колонізаційний проєкт Іспанії та заклав основи її інтелектуальної думки. Чим є дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE як не бажанням розповсюдити порядок, що панує в місті, на всю територію варварської провінції? Національний проєкт Аргентини перетворився на духовне продовження колонізаційного проєкту Іспанії. Сепульведа, представник гуманістичної течії в континентальній Іспанії, пропагуючи цивілізацію, обстоював необхідність християнізації місцевого населення та, окрім Аристотеля, посилався на теологічні авторитети. Сарм’єнто, представник американської інтелігенції, в своїх доводах щодо необхідності цивілізації країни не посилається на жодний авторитет, адже, як ми сказали, джерелом достовірності інтелігенції ставав сам факт її виключної освіченості: *“En territorios americanos, la escritura se constituiría en una suerte de religión secundaria, por tanto pertrechada para ocupar el lugar de las religiones cuando éstas comenzaran su declinación en el XIX.”* [Rama 1998, с. 337].

Таким чином, після консолідації інтелігенції під одним прапором після битви під Павоном у 1861 р., Аргентиною почала ширитися ідеологія “порядку” [Romero 1975, с. 156-165]. Базою цієї ідеології, як вже було неодноразово зазначено, стала аксіологічна модель CIVILIZACIÓN/BARBARIE [Ramos 2021, с. 101-103], що виражається через ряд оціночних суджень, зокрема спрямованих семантичними примітивами ДОБРО/ЗЛО: Європа/Пампа, міста/провінція,

порядок/хаос, раціональність/іраціональність, прогрес/стагнація, вихованість/дикість. ЗЛО та ДОБРО є досить суворими семантичними примітивами, й отож вони передбачають існування двох відповідних культурних сутностей: одна, яка б була ідеалом та уособленням добра – північні європейці, в нашому випадку; та інша, яка б була уособленням зла та ворогом, яким в Аргентині став індіанець, якого ми й розглянемо у наступному розділі.

Трошки відходячи від теми цієї роботи, але не об'єкту дослідження, хотілося б зазначити різницю, яку вбачав ван Дейк між ідеологією та соціо-культурним знанням. Ідеологія є формою соціальної свідомості, яка є поширеною серед окремої групи людей та яка в цілому має спільні інтереси у власних переконаннях. Переконання що виходять із соціо-культурного знання, в свою чергу, вважаються універсально прийнятими й такими, що дозволяють знаходити спільну мову [Common Ground] між різними ідеологічними спільнотами. Цей епістемологічний плацдарм, який надає знання, є основою для взаєморозуміння та полеміки, навіть між двома різними ідеологічними опонентами, що розходяться в інших питаннях [Van Dijk 2011, с. 384-385]. Це формальне розрізнення так нас цікавить саме в контексті періоду в Латинській Америці, що послідував одразу за тим, що ми розглядаємо в цій роботі. 80-90-і рр. XIX ст. в Ібероамериці стали моментом розквіту такої суспільної течії як позитивізм. Цю течію можна вважати як і прямим наслідником ліберальних ідей минулих років, так і такою, що розвивалася паралельно із ними. Це вчення сформоване у 30-х рр. XIX ст. французьким філософом Огюстом Контом, потрапила до Америки з суттєвою затримкою. Та незважаючи на це, цей інтелектуальний феномен “довгого” століття, потрапивши до берегів Нового Світу, поширився ним немов чума. Такі сприятливі умови для позитивізму, ймовірно, були спричинені тим фактом, що ідеї на кшталт контівських вже давно панували серед американських мислителів, зокрема й серед Сарм'єнто.

Основною тезою позитивізму є те, що єдиним джерелом справжнього знання визначається емпіричне наукове дослідження, а не філософське пізнання. На практиці це означає надання переваги в дискурсі загально визнаному

емпіричному факту, аніж ідеологічному переконанню мовця. Перевага знання над ідеологією. В Латинській Америці це вчення матеріалізувалося в дуже характерному вигляді. Споглядаючи за індіанською масою навколо себе, вчорашні ліберали почали розробляти на американській землі ідеї соціального дарвінізму й так званого “наукового расизму”, який був розроблений в Європі такими позитивістськими мислителями як Гюставом ле Боном та Гербертом Спенсером. Американські позитивісти класифікували індіанця як нижчу або ж відсталу “расу”, яка, завдяки втручання європейської еліти, отримала шанс на розвиток та прогрес, які до цього були їй не доступні через власну біологічну деградацію [Baud 2023, с. 63-77; Casaús Arzú 2010, с. 14-36].

Аргентина стала найбільшим розплідником цих соціальних теорій [Quintanilla Pérez-Wicht 2006, с. 66-76; Casaús Arzú 2009, с. 110-113]. Такі відомі в аргентинській історіографії імена як Домінго Сарм’єнто, Хосе Інхен’єрос, Карлос Октавіо Бунхе проповідували ідеї на кшталт: генетична спадковість рас та проблеми змішання рас є незворотними і є головною причиною відсталості Латинської Америки; етнічні конфлікти виникають через відсутність расової гармонії, що породила таку нижчу расу, як іспаноамериканці; іспанська раса сама по собі є відсталою – таким же продуктом змішування; тощо. Результатом позитивістської думки став так званий міф про білу Аргентину, в якій більшу частину населення складають нащадки європейських іммігрантів. Ліберальний аргентинський уряд понад усе сприяв імміграції, вважаючи за можливе “відбілення” аргентинської раси, заплямованої тубільною кров’ю. Етноцид корінного населення 1879-1887 рр. також був частиною цієї державної політики [Gordillo 2014, с. 32-36; Briones 2002, с. 67-73]. Та незважаючи на зусилля аргентинської інтелігенції, сучасні дослідження руйнують цей міф, повідомляючи про наявність 56% корінного походження в аргентинського населення [Corach 2010, с. 73-74].

Однак, що саме нас цікавить в аргентинському позитивістському русі, так це те як інтелігенція намагалася таким чином “легітимізувати” свою ідеологію. Так як позитивісти претендували на визнання власних ідей як емпіричного

науково-доведеного знання, вони фактично претендували на визнання власної ідеології, яка вільно оперувала поняттями цивілізації та варварства, як об'єктивної безсумнівної правди. Таким чином пояснюється раптова, навіть вибухова популярність позитивізму в Америці, й тим паче в Аргентині: ця течія надавала ідеологічній еліті країн можливість надалі укріплювати створену власним дискурсом утопію. Ця тема є занадто обширною для подальшого обговорення тут, й складає інтерес як один з потенційних напрямків розвитку ідей, поданих в цій роботі; однак заглянувши трохи наперед, ми отримали змогу краще зрозуміти принцип роботи аргентинської “ciudad letrada”.

Реітеруємо позицію, висловлену на початку підрозділу: в Латинській Америці, інтелігенція була особливим класом, який користувався популярністю серед нижчих верств суспільства через їхню виключну освіченість, що контрастувала на фоні загальної неписьменності. За Анхелем Рамою, латиноамериканська дійсність ділилася на два світи: один – ідеальний, раціоналізований, впорядкований, символічний світ; другий – дикий, хаотичний й матеріальний. Перший був світом знаків, закритим від плебейського втручання, зарезервований лише для обмеженої частини інтелігенції. В його межах відбувалися процеси смислотворення: інтелігенція у своїй взаємодії створює або змінює значення окремих знаків, зрозуміло, на основі власних досвіду та цінностей [Battista 2024, с.19-35]. В свою чергу, матеріальний світ складався з малоосвічених або неосвічених аргентинців, які не маючи власної інтерпретації, приймали за правду знаки, що створювалися інтелігенцією, звертаючи увагу лише на слово та надане йому визначення. У вигляді метафори, Рама зображає інтелектуальний світ, як такий що “мереживною сіткою знаків огортає безформний латиноамериканський світ, щоб надати йому форми.” [Rama 1998, с. 37]. В рамках нашого дослідження, виходячи з наведених суджень, можна зробити логічне припущення: ідеальний світ – це ідеологія окремого соціального класу, тобто інтелігенції; матеріальний світ – це аргентинська культура, а якщо ми говоримо про смислотворення за допомогою вербальних знаків, то ще й мовна картина світу. Ідеї інтелігенції сприймаються як щось раціональне та сповнене

здуму – щось, що є необхідним для формування молодої держави та нації. Інтелігенція була єдиною в своїй ідеології: хоча всередині неї деякі групи ворогували за метод впровадження їхніх переконань, в цілому ніхто не оскаржував встановлений порядок знаків. За відсутності жодних альтернатив, вся довіра народу була в її руках. Таким чином, ідеологія інтелігенції, що побудована на аксіологічній моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE, надала форму та напрямок світосприйняттю звичайного аргентинця XIX ст.

Висновки до другого розділу

Таким чином, в даному розділі було розглянуто історичні засади та передумови ідеології аргентинської інтелігенції наприкінці XIX ст. Ми прийшли до висновку, що ядром та центральною ідеєю, на яку спиралася зазначена ідеологія, стала дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE, яка одночасно послуговується її основною аксіологічною моделлю. Першим, хто описав цю дихотомію став Хуан Хінес де Сепульведа, який у своїй праці “Democrates Alter” розрізняв між “hombres cultos” та “hombres incultos”. Прототипом перших стали іспанці, прототипом других – індіанці. Основною відмінністю між ними стала раціональність перших, та ірраціональність других, що проявлялося в їхньому суспільному житті, культурі, політичному устрої, вірі, тощо. Сепульведа прирівнював їх до тварин та пропонував їм “добровільне рабство” Арістотеля, наголошуючи, що це б тільки посприяло їхньому загальному благоустрою. В свій час його ідеї зазнали жорстокої критики зі сторони захисників індіанців: згодом він програв у Вальядолідській дискусії, а на його роботи було накладено довгу історичну анатему. Однак, не зважаючи на його поразку в метрополії, ідея протистояння цивілізації та варварства, зафіксована ним, продовжила своє існування в межах Нового Світу. Уругвайський письменник Анхель Рама увів в латиноамериканську історіографію поняття “ciudad letrada” – клас американської інтелігенції, що складався з бюрократів, поетів, політиків, тощо., та який своєю роботою інтерпретував матеріальну дійсність Америки. Його основною задачею була допомога в проведенні колоніального проєкту Іспанської імперії, що полягав у розповсюдженні “порядку” серед дикого континенту. З набуттям

американськими республіками незалежності, інтелігенція, натомість, стала керувати новим проєктом – національним, – що, однак, теж ставив собі за ціль розповсюдження “порядку”. Фаустіно Домінго Сарм’єнто, аргентинський політичний діяч та письменник, був одним з представників інтелігенції. В своїй праці “Facundo: civilización y barbarie”, він відтворив ідею Сепульведи про дихотомію CIVILIZACIÓN/BARBARIE, що мала місце в межах Латинської Америки, та возвів її до рангу ключових слів Аргентинської республіки. В аргентинському дискурсі лексеми “civilización” та “barbarie” та їхні похідні отримали нові, унікальні для Аргентини значення, які згодом сформували аксіологічну модель CIVILIZACIÓN/BARBARIE, де перша складова виступає як абсолютне добро, а друга – як абсолютне зло. Сарм’єнто став засновником національної ідеології Аргентини, яка була підтримана інтелігенцією та згодом, за допомогою різноманітних семантичних процесів, була спроектована на мовну картину світу аргентинців.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ “INDIO”

3.1 Аргентинський публіцистичний дискурс кінця XIX ст.

Розглянувши основні засади ідеології аргентинської інтелігенції, та яким саме чином вони впливають на загальну мовну картину світу аргентинської нації, тепер слід окремо розглянути предмет нашого дослідження – концепт “indios”. Досліджуваний концепт був обраний не просто так: саме на його прикладі чітко простежується механізм маніпуляції знаків, запропонований Рамою; також цей приклад гарно слугує для зображення боротьби ЦИВІЛІЗАЦІЇ та ВАРВАРСТВА, які, як ми припустили, є двома ключовими словами аргентинської мовної картини світу. Аналіз концепту, й таким чином мовної картини світу, передбачає працю з тими чи іншими текстами, в яких вербалізується світосприйняття обраної народу. В нашому випадку, для дослідження був обраний часопис “La Prensa”: тут варто пояснити наш вибір. Перш за все, публіцистичний дискурс був обраний як один з найкращих засобів дослідження суспільної думки аргентинського народу [De Mendonça 2023, с.3-10]. Ван Дейк гіпотезує, що засоби масової інформації, зважаючи на їхню поширеність в сучасному суспільстві [Van Dijk 2003, с. 34], є найбільш ефективним інструментом для поширення ідеології. Як ми пам’ятаємо, у випадку Латинської Америки, ідеологія інтелігенції лягає тонким шаром на латиноамериканську дійсність, надаючи словам особливого, розробленого освіченим класом значення. Отож, досліджуючи публіцистичний дискурс ми досліджуємо ідеологічний дискурс; досліджуючи ідеологічний дискурс – ми маємо змогу зазирнути у мовну картину світу аргентинців. По-друге, вибір часопису “La Prensa” зумовлений його значущістю для суспільного життя Буенос-Айресу кінця XIX ст. [El País 1997]. Заснований у 1869 р. заможним естанс’єро та політиком Хосе Клементіо Пасом, він став активним поборником ліберальних цінностей (й таким чином ідеології інтелігенції), що активно підтримував правлячу під час періоду, що ми досліджуємо, Національну автономістську партію [Bressan 2011, с. 11-21; Alonso 2010, с. 45-55]. Партія підтримувала сільськогосподарську експортну модель економіки, розведення великої рогатої худоби й вирощування зернових у пампасах, переймалася

проблемами будівництва залізниці. Однак, що становить для нас особливий інтерес, Автономістська партія виступала за активне розширення національної території Аргентини на південь – шляхом підкорення індіанських земель. Тут варто додати історичного контексту:

Починаючи з XVI ст. й до кінця XIX ст., пологі рівнини Пампи, а також історичні регіони Арауканії та Норпатагонії були заселені величезною кількістю тубільних племен, які окрім особливостей історичного та культурного розвитку були також об'єднані політичними, економічними, та часто сімейними зв'язками. Ці зв'язки формували розгалужену мережу організації пампеанських індіанців, яка складалася з політично суверенних племінних одиниць, що часто вступали в союзи одна з одною, що в свою чергу виливалося в ланцюг не тривких, однак потужних прото-політичних угруповань. З-від початку існування колонії Ріо-дела-Плати між іспанцями та місцевими племенами було прокладено так званий “Фронтір” або ж “Frontera” – уявну межу, що відділяла колоніальне креольське населення від автохтонного світу. Ця уявна межа дуже часто фігурує як і в сучасній аргентинській історіографії, так і в тодішньому політичному дискурсі, що буде наведено трохи згодом. Фронтір став межею міжкультурного контакту, де зароджувалася провінційна аргентинська община, яку пізніше Сарм'єнто назве “варварством”. Фронтір також впливав й на самих індіанців: так, під впливом контакту, спочатку з колоніальними поселеннями, а згодом з цілими суверенними національними державами тубільна община почала свій активний розвиток. З одного боку, відмова від підкорення та територіальної окупації посилила їхній військовий потенціал і висунула на перший план необхідність політичних домовленостей через прикордонну дипломатію. З іншого боку, індіанська та капіталістична економіки доповнювали одна одну в багатьох аспектах через прикордонний обмін і торгівлю [Rodrigues 2025, с. 57-65]. Через це Фронтір проявлявся як політично узгоджений простір, де міжетнічні зв'язки конфлікту та співіснування у певній мірі врівноважували кожне з контактуючих суспільств, зумовлюючи її тривале існування [Weber 2008, с. 263-275; De Jong 2008, с. 2-12; Quijada 2011, с. 25-38].

Однак, поза епізодичними контактами в межах Фронтиру, “indio”, як концепт, довго не міг вкорінитися в мовній картині світу аргентинців. Географічні реалії Аргентини зумовили її відносну ізоляцію від корінних народів Америки: якщо в таких країнах як Перу чи Мексика існували урбаністичні агломерації з переважно корінним населенням, то в Аргентині міста залишалися переважно білими [Halperín Donghi 2014, с. 70-71], з невеликою домішкою местиської та афро-аргентинської спільнот. Навіть провінція майже виключно складалася з местисів. Якщо подивитися на “Facundo: civilización y barbarie” Фаустіно Сарм’єнто, то ми побачимо, що змальовуючи усе “варварство” притаманне Аргентині, він виділяє всього кілька строк тексту для опису індіанця, здебільшого зображуючи його як сутність, що постійно лякає своєю присутністю десь здалеку: “...y *allá en la inmensidad sin límites, en las soledades en que vaga el salvaje...*”, “...para *hundir sus miradas en las tinieblas profundas de la noche en busca de los bultos siniestros de la horda salvaje que puede sorprenderla desapercibida de un momento a otro.*” [Sarmiento 1924, с. 12]. Індіанець сприймається як щось далеке, за межами Аргентини – саме його відсутність спричинила таку радикальну поляризацію ЦИВІЛІЗАЦІЇ та ВАРВАРСТВА в аргентинському суспільстві. Так само й у інших літературних творах аргентинського освіченого класу «варварство» проявляється як щось далеке й безлике – невідома загроза, що одночасно є віддаленою й близькою [Castro 2009, с. 69-78; Rotker 1999, с. 17-28]. Без досвіду співіснування двох етносів в одному соціальному просторі, їхні стереотипи та упередження щодо один одного стають більш вираженими. Таким чином, аргентинці з міст, що мали обмежений емпіричний досвід взаємодії з індіанцем, вірили кожному слову інтелігенції, зокрема тому, що не мали жодного іншого авторитету, на який можна було б спертися. Аргентинська нація сприймала медійний конструкт як об’єктивну реальність, й таким чином несвідомо репродукувала дискурс, сфабрикований інтелігенцією.

Після консолідації ліберальної інтелігенції, образ “indio” піддався радикальній трансформації, значною мірою зумовленій економічними

імперативами. Наприкінці XIX ст. молода Аргентинська республіка почала набувати ознак модерної держави: уряд залучав масштабні кредитні ресурси британських банків, а порти щоденно приймали тисячі мігрантів, які плекали надію на отримання земельних наділів у просторах Пампи. Залізничні магістралі прорізали простір, замінюючи хаотичні маршрути колоніальної доби та інтегруючи найвіддаленіші куточки федерації у єдиний ринок [Vidaurreta 1982, с. 285-319]. Індіанські племена, що противилися аргентинській експансії на південь, в сприйнятті правлячого класу лише “затримували” неминучий прогрес та розквіт республіки [Navarro Floria 2002, с. 143-164; Terán 2008, с. 109-112]. Такими є передумови періоду, відомого як “Підкорення пустелі” [La Conquista del Desierto], під час якого аргентинська армія, очолена генералом Хуліо Архентіно Рокою – майбутнім аргентинським президентом – у період з 1879 до 1887 р. окупувала усі індіанські території на південь від Аргентини, сягаючи самого краю континенту [Viñas 1982, с. 15-25, 45-63]. У нашій роботі ми розглядатимемо період 1876-1880 рр.: ці роки стали періодом піднесення концепту “indio” в мовній картині світу аргентинців, та його семантичної ревізії.

З огляду на цю історичну панораму, наше завдання полягає не лише у фіксації подій, а й у деконструкції мовних механізмів, що їх уможливили. Для того, щоб зрозуміти, як саме відбулася ця семантична ревізія образу індіанця на сторінках преси, ми звернемося до інструментарію критичного дискурс-аналізу та когнітивної лінгвістики. Ван Дейк застерігає про певні обмеження при аналізі ідеологічного дискурсу. Одне з них, яке він називає соціо-когнітивним, попереджає, що не кожне висловлювання в дискурсі може бути ідеологічно забарвленим: *“In other words, only those structures of discourse should be called ideological that can be shown to be expressions of the underlying socio-cognitive representations (such as mental models and attitudes) that are controlled by the structures of the ideology of a group.”* [Van Dijk 2011, с. 394]. Специфіка нашого предмету дослідження – концепту “indio” – полягає в його високій ідеологічній насиченості. У дискурсі ліберальної еліти цей лексема функціонувала не як етнічний десигнатор, а як маркер “політичного Іншого”. Будь-яке судження, що

міститиме в собі вербалізоване відношення до “indio”, таким чином, буде нести в собі ідеологічні переконання мовця, тим самим забезпечуючи стабільний процес ідеологічного аналізу.

Також він зазначає, що завжди варто тримати в увазі значення та функцію ідеологічно забарвленого судження, зважаючи на контекст, в якому відбувається дискурс. У приклад він наводить газету “Daily Telegraph”, яка зазвичай виражає свої анти-імміграційні переконання в контексті передовиці, адресованої для лейбористського уряду. До уваги, таким чином, береться те, що редакційна комісія цієї преси займає сторону опозиції цього уряду, й отож сподівається на певний ідеологічний вплив на своїх читачів. У нашому випадку, насправді, концепт “indio” часто використовується у якості аргументу під час міжпартійних дебатів та передвиборчої кампанії: питання неефективного захисту кордонів, необхідності експедиції на південь, виділення бюджету на боротьбу з корінними племенами – усі вони часто використовуються щоб підняти престиж своєї партії, та принизити іншу. Однак на смислове наповнення самого концепту це майже не впливає, навіть навпаки – іноді, деякі сторони концепту краще проявляються при використанні його у якості дискурсивної зброї. Отож, зважаючи на ці методологічні застереження, перейдемо до безпосереднього аналізу концепту “indio”.

3.2 Концептуальна метафора “INDIO es ANIMAL”

Понад усе, індіанець розглядається як щось таке, що не належить до людського роду. У словнику ван Дейка, така ідеологічна тактика називається дегуманізацією, й полягає у нав’язуванні опоненту звіриних та диких характеристик з метою анулювання його авторитету. Джордж Лакофф та Марк Тьорнер, два відомих лінгвісти, що займаються дослідженням концептуальних метафор, розглядають сферу-джерело ТВАРИНА як одну зі складових Великого ланцюга буття [The Great Chain of Being] – розповсюдженої серед середньовічних християнських та мусульманських філософів ідеї ієрархічного розподілу істот, починаючи з неорганічних тіл та закінчуючи Богом [Szwedek 2018, с. 7-9]. Якщо бути більш точним, то до нього входять (від найнижчого до найвищого):

неорганічні тіла – рослини – тварини – людина – ангели – Бог. Лакофф та Тьорнер розглядають цю ієрархію як універсальну когнітивну модель, глибоко вкорінену в мовну картину світу усього західного світу. Ці категорії допомагають західній людині класифікувати та сприймати навколишній світ. Головною різницею між людиною та твариною, за цим ланцюгом, є відсутність в останньої душі та розуму. Ми матимемо це на увазі, надалі розглядаючи наші знахідки.

Засоби номіналізації концепту є одним з найкращих способів аналізу їхнього сприйняття суб'єктами. Так, ми стикаємося з такими найменуваннями для індіанця: “indio” (135 вживань), “salvaje” (47 вживань), “tribu” (19 вживань), “invasion” (17 вживань), “horda” (9 вживань), “bárbaro” (8 вживань), “indiada” (5 вживань), “invasor” (4 вживання), “chusma” (4 вживання), “ladrón” (3 вживання), “habitante de la pampa”, “cataclismo”, “furia”, “tigre”, “enjambre”. Як ми бачимо, концепт “indio” має багато різних способів вираження в мовній картині світу аргентинців, однак деякі з них становлять для нас особливий інтерес.

Так, наприклад, особливо цікавою є збірна назва індіанців, яка позначає одну велику скупчення корінного населення: “indiada” (5 вживань). Перш за все, варто розглянути суфікс -ada: здебільшого він використовується у розмовній формі центральноамериканських країн, а також зокрема, Аргентини, для позначення великого скупчення тварин. Так, для позначення зграї собак чи табунів віслуків та овець використовують, відповідно, “perrada”, “burrada” та “vacada”. До того ж, часто ці колективні назви набувають негативного значення й починають використовуватися в якості наклепів: так, наприклад, за Diccionario de la lengua española de RAE (надалі – DLE), “perrada” може використовуватися як “Acción villana que se comete faltando bajamente a la fe prometida o a la debida correspondencia.”, а “burrada” – “Dicho o hecho necio o brutal.”. Таким чином, “-ada” у лексемі “indiada” використовується як колективно-зневажливий суфікс, що згуртовує “диких” індіанців у одну велику “зграю” та надає їм негативного значення. Колективні номіналізації на кштал “indiada” чи “horda” ховають за собою ряд імен, сімей чи племен, зводячи індіанців до одного колективного цілого – анонімного та однаково дикого.

Власне кажучи, “indiada” не є єдиною лексемою що збирала аборигенів у звірині зграї. “Horda” та “enjambre” також допомагали зобразити корінні народи Пампи як хижі зграї пустелі, що збиралися докупі з метою вийти на полювання. До анімалістичного лексикону також належать “guaridas” та “batidas”. Перша лексема, що дослівно перекладається як лігво, нора або ж барліг, використовувалася виданням для позначення печер, де індіанці зазвичай зимують та ховаються від переслідування: “*Mientras los indios arrasan el Oeste y Sud de nuestra rica campaña, mientras queman, matan, cautivan y roban las estancias cristianas, vamos á invadir sus guaridas.*”, “*...descorrida la llave con que el invierno guardara de nuestro alcance la guarida del salvaje.*” [La Prensa 1876, 18 de Octubre, с. 1; La Prensa 1879, 18 de Octubre, с.1]. Друга лексема означає, згідно з DLE: “En la montería, acción de batir el monte para levanta la caza.” або ж “Acción de explorar varias personas una zona buscando a alguien o algo.”. В контексті Пампи, “batida” використовувалася під час переслідування залишків індіанської навали, тим самим натякаючи на аспект “полювання”, що вбачався в цьому дійстві: “*La batida no alcanzará á revisar todo el terreno y es natural que queden pequeños grupos de indios ocultos en los montes.*” [La Prensa 1876, 8 de Abril, с.1]. В такий жорстокий спосіб, індіанець змальовується як безпорадна тварина, що змушена втікати від аргентинського мисливця. Війна змальовується як полювання, що можна зафіксувати в концептуальній метафорі GUERRA es CAZA.

Інколи у тексті з’являються прямі порівняння “indio” з дикими тваринами, хоча вони часто використовуються у специфічних контекстах, як наприклад щоб описати жорстокий процес індіанської страти: “*Parecia ... un circo romano, en que una victima era despedazada por el tigre. [...] ...el momento en que la fiera insaciable le hundiera la garra ya sangrienta en las entrañas...*” [La Prensa 1876, 30 de Mayo, с.1]. Також є інші приклади: “*Y el indio se alienta [...] y se arroja como la fiera que acecha oculta en la maleza...*”, “*El tigre y el puma viven en la pampa entre el cañaveral ó en los altos juncas que circundan las lagunas. El nombre de Habitantes de los Juncas [ranqueles – una de las tribus de la Pampa] quiere decir implacables como el*

tigre ó indomables como el puma?” [La Prensa 1879, 5 de Abril, c.1; La Prensa 1879, 6 de Abril, c.1].

Між індіанцем та білою людиною возводиться стіна у вигляді зазначеної дихотомії CIVILIZACIÓN/BARBARIE. Редактори “La Prensa” спеціально намагаються виділити аргентинський народ з-поміж американського тубільного населення, заявляючи, що він є невід’ємною частиною європейської цивілізації: *“Mientras que los Estados mas cultos de la tierra se afanan [...]entre nosotros el círculo escaso que domina, la barbariza...”*, *“Como pueblos civilizados, tienen el imperioso deber de conducirse como pueblos cultos y gobernados por instituciones liberales.”*, *“En todo pais civilizado, la autoridad policial es el brazo protector por excelencia de la sociedad.”* [La Prensa 1876, 23 de Enero, c.1; La Prensa 1879, 2 de Mayo, c.1; La Prensa 1880, 20 de Abril, c.1]. За такою логікою, індіанці навпаки змальовуються як найбільш повне втілення варварства: *“Todo el que caia en poder de esa bárbara chusma era barbaramente asesinado.”*, *“Vaya el ejército á concluir con la barbarie en el desierto.”*, *“...todo el mundo trataba de ponerse á cubierto de la barbarie de los indios...”* [La Prensa 1879, 2 de Mayo, c.1; La Prensa 1876, 10 de Octubre, c.1], тощо. “Barbarie”, у тій чи іншій формі лексеми, було знайдено в тексті у відношенні до “indio” аж 30 разів. У такому контексті показовою стає стаття, яку редакція “La Prensa” написала напередодні Тихоокеанської війни, де зійшлися Чилі, Болівія та Перу:

“Como hermanos, como americanos, como pobladores del planeta en su region civilizado, debemos seguir con vivo interés aquellos sangrientos sucesos.

[...]

La humanidad resiste y condena con noble espontaneidad todas aquellas medidas que salen de los límites de lo necesario en las operaciones múltiples de la guerra.

[...]

Ni Chile, ni el Perú, ni Bolivia, tienen derecho para violentar aquellas leyes que guardan el honor de las naciones y la bandera de la civilizacion.

Como americanos, nos consideramos facultados para decirles, que no tienen derecho para arrojar una mancha sobre la civilizacion de la América...

[...]

Entonces de guerra civilizada degenerará en bárbara.”

[La Prensa 1879, 2 de Mayo, c.1]

Якщо припустити, що “civilizacion” це біла раса, а “barbarie” це тубільні народи Америки, про що ми теоретизували до цього, й про що говоритимемо й надалі, – то цією заявою редакція не сприймає індіанців ані як частину американського населення, ані як частину людства в цілому. Аргентина називає решту своїх сусідів “братами-американцями” та наголошує на шкідливості війни для американської цивілізації, одночасну ведучи цинічну війну проти корінних племен. Так як вони не є частиною цивілізованого світу, їхнє підкорення автоматично виправдовується. Виключення індіанця з цивілізації, не дивлячись на колись величні доколумбійські імперії, призводить до того, що він опускається на ранг нижче людини – він не є ані частиною людства, ані чимось рівним йому: “*Allá iba [...] á dar la batida [al indio] [...] y que no lleavan el tinte rogizo de aquellas que se fecundan con la sangre de un semejante ó de un hermano.*” [La Prensa 1879, 6 de Abril, c.1]. Індіанці часто змальовуються як щось далеке від людського роду – якраз “humanidad”, згадана в уривку, часто протиставляється йому, як щось вороже: “*Agótese las medidas de la prudencia y de la humanidad hácia el indio, llamandolo á la sumision; pero que sepa, que tras la prudencia y la humanidad vá el remington y el sable de nuestras divirsiones.*” [La Prensa 1879, 18 de Octubre, c.1.]. Таким чином, в рамках ідеології аргентинської інтелігенції, індіанець виходив за межі людського буття, набуваючи скоріше вигляду дикої тварини, яку не можливо цивілізувати.

“Людяною” також не можна назвати долю тієї жменьки індіанців, що вціліли після завершення операції “Підкорення пустелі”. В одному зі звернень президента Ніколаса Авельянеди до аргентинського народу, згадуються успіхи та результати нещодавніх експедицій вглиб Пампи:

“El establecimiento del indio sometido es un problema de solucion dificil, como lo muestran los territorios indios de los Estados-Unidos [...]

Nosotros hemos encontrado hasta hoy facilidades inesperadas en el espiritu

profundamente cristiano de nuestras poblaciones, y en la capacidad que el indio mismo ha revelado para adaptarse á las exigencias de una vida superior. El indio es un exelente soldado y ha entrado á llenar el cuadro de nuestras batallones. [...] El indio es apto para todos los trabajos fisicos, y la Provincia de Tucuman ha empleado quinientos en sus injénios de azúcar y en sus obrajes. Las mujeres y los niños han sido distribuidos por las Sociedades de Beneficencia entre las familias. [...] [...] ...las tribus que se sometan ó se aprisionen en adelante, se establecerán dentro de la Gobernacion de la Patagonia, en espacios reducidos y bajo la vigilancia de las tropas.” [La Prensa 1879, 6 de Mayo, c.1]

Корінним населенням Пампи почали розпоряджатися як товаром, забираючи в нього будь-яку людську гідність. Зазвичай, після експедицій, армія поверталася до Буенос-Айресу разом з величезною групою полонених, яких пізніше відправляли на острів Мартін-Гарсія, який на той час функціонував як концентраційний табір для аборигенів. Острів використовувався для того, щоб “зламати” опір лідерів корінного населення та утримувати там “chusmas” (принизлива назва індіанських сімей) до їхнього розподілу по місцях роботи [Papazian у Nagy 2010, с. 2-15]. Діти та жінки, як зазначалося в уривки, відправлялися до “Sociedad de damas de la Beneficencia” – урядової структури що допомагала міській бідноті – яка згодом розподіляла їх серед заможних сімей Буенос-Айресу. Чоловіки або ж відправлялися до армії, або ж розподілялися поміж багатими естанс’єрос як раби [Delrio, Lenton, Musante, Nagy, Papazian and Pérez 2010, с. 4-12; Delrio, Lenton, Musante and Nagy 2010, с. 138-155; Ryan 2020, с. 97-146]. Окремим поняттям виступає “reducción” – концепт, що походить ще з колоніальних часів, й означає вимушене виселення індіанців з їхніх домів в єдине поселення з метою полегшення їхньої християнізації. Як бачимо, лексема “reducir” зберіглася й до модерних часів: “*Cuando estén reducidos serán exelentes obreros, pero se debe usar de mucho cuidado con ellos al principio...*”, “*Los indios viven allí en enjambres inmensos y serpa necesario reducirlos por la razon ó la fuerza.*” [La Prensa 1976, 1 de Enero, с. 1]. Таким чином, індіанці змальовуються як

домашній скот: без власної волі та без вибору, змушені служити Аргентині та звикати до “una vida superior”.

Таким чином, ми розглянули перший профіль концепту “indio”, а саме – у вигляді концептуальної метафори INDIO es ANIMAL. Через послідовне накладання сфери-джерела ANIMAL на тубільне населення, автори видання “La Prensa” та тогочасні державні діячі змогли анулювати соціальний та правовий авторитет індіанця, змістивши його в ієрархії істот на щабель нижче людини – істоти, позбавленої розуму та душі. Через використання колективно-зневажливих номіналізацій на кшталт “indiada” (із суфіксом -ada, притаманним назвам стада тварин), “horda” та “enjambre” дозволило профілювати корінне населення як анонімну та агресивну “хижу зграю”, позбавлену імен, сімей та історії. Застосування лексем “batida” (викурювання/облава) та “guarida” (лігво) трансформувало військовий конфлікт у концептуальну метафору GUERRA es CAZA, де індіанець постає безпорадною здобиччю в руках аргентинського “мисливця”. Дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE звела непереборну стіну між білою людиною та тубільцем. Останній був остаточно виключений із категорії “humanidad”, втративши статус “semejante” людському роду. Завершальним етапом цієї дискурсивної еволюції стала об’єктивація переможеного індіанця. Після завершення військових кампаній, він постає в текстах як державний ресурс або товар. Процеси розподілу сімей, примусової праці на цукрових підприємствах та “reducción” до контрольованих поселень свідчать про те, що індіанець був позбавлений будь-якої суб’єктності. У мовній картині світу тогочасної аргентинської нації він перетворився на подібну домашньої худоби, чия людська гідність була повністю заміщена його утилітарною цінністю для прогресу нації.

3.3 Концептуальна метафора “INDIO es OBSTÁCULO”

Важливу роль при аргументації цієї концептуальної метафори відіграє концепт Фронтиру та його сприйняття аргентинцями. Фронтір, як ми вже зазначали, був уявною лінією, що позначала заселені аргентинцями межі Пампи. По іншу сторону Фронтиру починалися землі індіанців – дикі й безмежні.

Аргентинці, в своїй мові, дуже чітко визначали де закінчуються “своя” земля, та починається “їхня”. Для позначення незаселених територій на півдні країни використовувалися номіналізації “Pampa” (40 вживань), “desierto” (37 вживань), “llanuras”, “tierras desiertas”, “arenal muerto”, та описові лексеми “solitario” (3 вживання), “vasta” (3 вживання), “estéril” (3 вживання), “inculto” (2 вживання), “inhospitalario” (2 вживання), “inhabitado” та “ingrato”, а також, такі, що містять “rigor de la naturaleza” та “confines solitarios”. В свою чергу заселені землі, навіть якщо ще вчора вони були частиною дикої Пампи, починають називатися “campeña” (16 вживань), “Provincia” (14 вживань) та “interior” (3 вживання), до яких зазвичай додають лексеми “próspera”, “riquísima”, “rico”, “hermoso”, “feliz” та “la mas rica fuente de riqueza de la Republica”. Землі аборигенів змальовуються пустельними, безлюдними, неродючими, не зважаючи на кілька сотень тисяч місцевого населення [Navarro Floria 2005, с. 171-176]. В той же час, ті ж самі землі окуповані аргентинцями раптово перетворюються на мальовничі, перспективні та найродючіші в республіці. Відповідь щодо такої різкої різниці у сприйнятті криється в наступному: аргентинські землі були сповнені цивілізації.

Подивимося на один приклад: статтю надруковану на самому початку Підкорення пустелі:

“El alejamiento de los salvajes hacia los confines solitarios del desierto, ha roto las ligaduras con que la barbarie tenia aprisionado al espíritu especulador de los obreros del progreso nacional.

Las fuerzas productoras latentes en el país, lo único que piden para mostrarse, es teatro despejado en donde expandirse.

Lo que ocurre en la region fronteriza de la Provincia es un testimonio vivo de la verdad de lo que afirmamos

[...]

La pampa dominada no hace un año por los indios, hoy se ha convertido en una verdadera romeria del progreso.” [La Prensa 1979, 5 de Abril, с. 1]

Як ми бачимо, індіанці своєю присутністю унеможливають прогрес та процвітання Пампи. Без них на широких просторах цього регіону починає

панувати “romería” – “Viaje o peregrinación, especialmente la que se hace por devoción a un santuario.”, тобто паломництво до священного місця, куди стікаються усі віряни. Віру в даній аналогії, яку майстерно використовує редактор, замінює економічна привабливість Пампи, яка таким чином притягує до себе прогрес та його носіїв: *“Esa romeria del progreso que avanza llena de fé sobre la pampa...”*, *“La conquista de la pampa ha determinado la demanda, porque los campos fronterizos son el teatro de la mas consoladora romeria de la poblacion y del progreso.”* *“...se escalonaba una romería grandiosa, [...] realizando asi la toma de posesion de la Pampa, en nombre del progreso nacional.”* [La Prensa 1979, 5 de Abril, c. 1.; La Prensa 1979, 19 de Abril, c. 1; La Prensa 1979, 25 de Julio, c. 1] З розширенням Фронтиру на користь Аргентини зростає й масштаб “romería”: таким чином, індіанець виступає як об’єктивна завада прогресу та цивілізації. Відштовхуючи корінне населення вглиб Пампи, аргентинці тим самим сприяли невідворотному економічному прогресу держави: *“Los campos fronterizos que no tenían valor, por que los dominaba el salvaje, han sido arrebatados á su chuza [...] La seguridad respecto al indio es completa y la campaña de Buenos Aires, sobre todo, no necesita mas que en ella impere la Constitucion para lanzarse con vuelo asombroso, por los espacios del progreso.”* [La Prensa 1979, 19 de Abril, c. 1].

“Indio” стає завадою, зокрема, через політичну та економічну відсталість корінного населення та їхнє небажання модернізуватись. Тут варто представити ще одну концептуальну метафору, що допоможе нам краще зрозуміти аргентинське сприйняття “indio” – CIVILIZACIÓN es CAMINO. Вона передбачає розуміння цивілізації, як шляху який повинна пройти кожна нація світу. Звідси виходить наступне твердження: так як в шляху є початок, кінець та дистанція між ними, то проходження цієї дистанції означає досягнення цивілізованого стану; й навпаки – початок дороги це цілковитий дикий людський стан. Цій метафорі також надається темпоральне значення, де CAMINO es TIEMPO. Шлях цивілізації можливо пройти за окремий відрізок часу, й той хто проходить його занадто повільно вважається дефектним. Зображаючи “indio”, преса ніколи не забуває основні атрибути його стереотипного образу: його намет, який він

використовує як дім в своєму кочовому стилі життя – “toldo” (5 вживань), “toldería” (5 вживань), а також вже згаданий список. Очевидно, що ці ознаки індіанця подаються в негативному світлі, часто, в контрасті з такими атрибутами цивілізації як міста та, особливо, рушниця “Ремінгтон”: *“Sobre el “cordon sanitario” formado por nuestras tropas sobre la frontera defensiva se han levantado ciudades prósperas en pocos años.”*, *“Los indios se batían en el terreno en donde hoy brillan ciudades florecientes...”*, *“Y el indio cederá al fin á la suprema ley dictada por el grito mortal del remington.”*, *“...pero que sepa, que tras la prudencia y la humanidad vá el remington y el sable de nuestras divisiones.”* [La Prensa 1979, 25 de Julio, с. 1; La Prensa 1980, 9 de Enero, с. 1; La Prensa 1979, 8 de Abril, с. 1; La Prensa 1979, 18 de Octubre, с. 1].

Розумінню концептуальної метафори CIVILIZACIÓN es CAMINO дуже сприяє наступна стаття:

“A medida que avanzamos en la senda de la civilizacion, la razon sigue aumentando su poder dominio sobre los malos instintos.

Los tiempos bárbaros de la humanidad no han sido mas que un reinado sin contrapeso de esa última naturaleza del hombre

La razon no habia conquistado aun su puesto en las acciones humanas.

Pero estaba en el orden de las leyes que rigen la creacion, que el hombre tuviese una mision, y que esta no se habia de cumplir sino por medio de su intelijencia.

Perfeccionarla siempre, era acercarse constantemente á su destino.

Por eso, despues de una larga lucha con las fuerzas de la naturaleza física del sér humano, la razon selló definitivamente su superioridad sobre ella, y de tiempo en tiempo ha traído á la humanidad á una altura de que ya no se la hará descender jamas.” [La Prensa 1980, 18 de Enero , с. 1]

“Senda” та “alturas” допомагають зобразити шлях до цивілізації як безперервний рух угору. Цей шлях зображується сповнений двобою між “razon” й “inteligencia” з однієї сторони, та “naturaleza del hombre” й “malos instintos” з іншої. Початкова точка відліку – “los tiempos bárbaros” – це найнижча точка людства, де людська натура бере верх над логікою та розумом та яка серед

цивілізованих народів вважається далеким минулим, на що наголошує використання часу *pretérito pluscuamperfecto*. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що індіанці сприймаються як такі, що займають найнижчу та найвіддаленішу точку від цивілізації; зображення стає ще контрастнішим, якщо взяти до уваги, що з точки зору аргентинців, за увесь цей довгий час, вони ні на мить не зрушили в сторону раціонального життя.

Покажемо, в даному контексті, стає той факт, що ознаки концепту “*indio*” часто переносяться на інші сутності, зокрема – на уряд:

“Mientras que los Estados mas cultos de la tierra se afanan en pos de los medios adecuados para suavisar los rigores de la guerra, entre nosotros el círculo escaso que domina, la barbariza, poniéndose en contra de la corriente del perfeccionamiento humano.

Se la barbariza resucitando aquellos dias de salvagismo en que el puñal é la moharra de la lanza eran la mejor ley y la mejor autoridad.”

[La Prensa 1976, 23 de Enero, c. 1]

“El exclusivismo, la espulsion en masa de un partido, es un atentado á la ley fundamental, y a las leyes anteriores á toda Constitucion. Es un atentado contra la sociedad y contra la Constitucion, á la ver que es negacion de todo progreso, [...] sinó en el desenvolvimiento del derecho y de la libertad.

Eso no es gobernar legitimamente, moralmente, democráticamente – Eso se llama en el idioma de todas las naciones civilizadas gobierno de círculo, gobierno tiránico, gobierno de tribu.” [La Prensa 1976, 15 de Enero, c. 1]

Коли йдеться про порушення конституційного права представниками влади, уряд прямо називають “*gobierno de tribu*”: “*Por un atentado contra la ley fundamental y contra todos los derechos preexistentes, un gobierno salvage (gobierno de tribu) los ha espulsado...*”, “*Eso no es gobernar: solo un gobierno de tribu puede tener la pretension de marchar así.*”, “*La algazara de la tribu vá concluyendo con la paciencia de los que la escuchan.*” [La Prensa 1976, 15 de Enero, c. 1; La Prensa 1976, 21 de Enero, c. 1; La Prensa 1979, 24 de Agosto, c. 1]. До індіанців нас відсилають такі поняття як “*tribu*” та “*moharra de lanza*”: “*tribu*” досить часто

використовується для номіналізації окремих груп тубільців (19 вживань); список же є одним з атрибутів індіанця, який в тому чи іншому вигляді згадується як його основна зброя – “lanza” (8 вживань), “chuza” (6 вживань), “lancero”. Тут ми простежуємо деякі закономірності. Наприклад, насиченість тексту абстрактними ліберальними поняттями на кшталт “perfeccionamiento humano”, “ley fundamental”, “Constitucion”, “sociedad”, “progreso”, “derecho”, “libertad”, які постають протилежними “диким” та “варварським” урядам. Часто, в статтях “La Prensa”, такі поняття та багато інших активно використовуються для протиставлення згаданих “estados mas cultos” загальному “варварству”. Усі ці поняття об’єднує одне – вони результат довгого соціо-політичного розвитку європейської цивілізації та її політичної думки. Їхня відсутність або ж непідкорення їхнім принципам свідчить лише про одне – країна досі наближена до варварства, й отожд до стану індіанця: “...ese pacto fué escandalosamente violado, como lo violarian los indios, para quien ni hay leyes ni hay prácticas universalmente respetadas en nombre de la civilizacion.” [La Prensa 1976, 7 de Mayo, с. 1].

На упередження щодо здатності індіанця до розвитку й прогресу також натякає така цитата: “*Que medidas economicas pueden producir esos Diputados que inoculan la sangre inca en la raza americana...*” [La Prensa 1976, 11 de Enero, с. 1]. Індіанська кров “inocula” американську расу, тобто “Introduce en un organismo una sustancia que contiene los gérmenes de una enfermedad”. Очевидно, що це дієслово можна перекласти як “вакцинувати”, проте в контексті цієї статті, де оскаржуються негативні наслідки економічної політики уряду, його було б правильно інтерпретувати як “забруднюють вводячи стороннього тіла”. Таким чином, відсутність здатності розвиватися закладена в індіанцях настільки глибоко, що вона починає відноситися до їхнього генетичного коду – це в їхній крові. Неефективна економіка, низький рівень політичного устрою, неіснуюча культура та наука – ці недоліки стають вродженими характеристиками індіанської “раси”. З такої точки зору, будь-хто, хто має бодай одного пращура з корінного населення, стає дефектним в очах аргентинської інтелігенції. Також ця цитата натякає на “чужість” індіанця, який не сприймається як частина

американського етносу. “Американська раса”, в такому разі, ймовірно складається з білих європейських іммігрантів, в той час як індіанці або ж складали свою власну “індіанську расу”, або ж взагалі не вважалися за частину людського роду, що ми розглянули в останньому підрозділі. Такий точці зору сприяє той факт, що модель США була дуже популярною серед аргентинської інтелігенції: модель, що полягала у сегрегації білого та темношкірого населення, у винищенні корінного населення, та в заохоченні північно-європейської імміграції.

Таким чином, боротьба проти індіанців зображується як війна прогресу проти деградації, боротьба розуму над інстинктом: “¿será [...] *el mejor medio de entregar al indio insaciable todo lo que la civilizacion habia conquistado al Sud del Salado?*” [La Prensa 1976, 11 de Octubre, с. 1]. Врешті-решт, з даних суджень можна вивести ще дві концептуальні метафори: ARGENTINA es RECIPIENTE та DESIERTO es RECIPIENTE. Метафори ємності, як зазначає Лакофф, передбачають існування контейнерів та їхніх наповнювачів. В даному випадку ми змодельємо наступну теорію: Аргентина є ємністю для цивілізації та прогресу, в той час як Пампа, або ж “desierto” становить ємність для варварства та відсталості. Так, наприклад, речі можуть знаходитися “під покровом” цивілізації, в тому числі й під покровом Аргентини: “ya los prisioneros de guerra van quedando fuera del amparo de la civilizacion, para caer bajo el filo de puñal”. В своєму цивілізаційному поступі Аргентина потроху прогресує вглиб Пампи, таким чином поглинаючи її. Так як Аргентина є ємністю для цивілізації, то виходить, що ті землі що входять до її складу автоматично стають цивілізованими та підвласними прогресу: “La República solo espera ver concluido el arbitraje, para lanzar al territorio disputado una fuerte corriente de civilizacion.”, “...que han efectuado para asegurar á la civilizacion y al progreso, esa gran estension de tierra donde el salvajismo imperaba.”, “Sostenemos ahora como siempre, que nos conviene ensanchar en lo posible los horizontes de la civilizacion sobre los vastos territorios argentinos despoblados.” [La Prensa 1979, 16 de Abril, с. 1; La Prensa 1979, 8 de Abril, с. 1; La Prensa 1979, 25 de Julio, с. 1] Таким чином, “indio” сприймається як

перешкода на шляху цивілізації, яка своєю відсталістю та ірраціональністю заважає перетворити “безлюдні” та “пустельні” землі на мальовничі родючі поля.

Таким чином, ми розглянули інше бачення, або ж профілювання, концепту “indio” у мовній картині світу аргентинців. Через реалізацію концептуальної метафори CIVILIZACIÓN es CAMINO, індіанець витісняється на периферію людського розвитку. Використання темпоральної метафори CAMINO es TIEMPO дозволяє пресі маркувати корінне населення як “історичний анахронізм”. Оскільки шлях цивілізації профілюється як безперервний рух угору (від “інстинктів” до “розуму”), індіанець, зафіксований у нижчій точці “los tiempos bárbaros”, лінгвістично позбавляється права на майбутнє. В аргентинському суспільстві лексема “indio” та суміжні поняття (tribu, salvajismo) перетворилися на універсальні негативні маркери, що позначають відсталість та дикість – концепт “indio” став абсолютним семантичним полюсом “варварства”, що, окрім самого індіанця, почав позначати й інші явища суспільного життя Аргентини.

Використання метафор ємності (ARGENTINA/DESIERTO es RECIPIENTE) демонструє механізм “дискурсивної окупації” територій. Аналіз номінацій показує різку аксіологічну асиметрію: землі, що перебувають під контролем аборигенів, описуються через лексеми стерильності та порожнечі (estéril, inculto, inhabitado), тоді як ті самі території після військової експансії миттєво набувають атрибутів “джерела багатства” (riquísima, próspera). Це підтверджує тезу Анхеля Рами про те, що саме представників латиноамериканської інтелігенції проєктували національне бачення світу, створюючи для його позначення різні знаки: для однієї й тієї ж землі використовувалися різні атрибути, які залежали лише від того, чи належить вона цивілізації чи варварам. Індіанець розглядався лише як перешкода на шляху аргентинської нації, що своєю присутністю заважав створенню аргентинської “romería del progreso”, що втілюється через концептуальну метафору INDIO es OBSTÁCULO.

3.4 Концептуальна метафора “INDIO es FUERZA DE NATURALEZA”

Ця концептуальна метафора, ймовірно, буде найбільш абстрактною з трьох. Для того, щоб розглянути її, нам доведеться залучити останні дві інтерпретації концепту “indio”, а саме INDIO es ANIMAL та INDIO es OBSTÁCULO, а також згадати основні ідеї Сарм’єнто та судження Рами. Отож, Анхель Рама виводить теорію, що одержимість латиноамериканської інтелігенції ідеєю “порядку”, яка в нашому контексті виражається як ідея панування європейської цивілізації над хаотичним варварством, походить від сприйняття європейцями Нового Світу як “tabula rasa” або ж “чистої дошки”. Він гіпотезує, що вільні та незаймані простори Америки став надзвичайно привабливим місцем для різного роду мислителів часів Відродження та Просвітництва, які вбачали в ньому простір для майбутнього ідеального й раціоналізованого утопічного суспільства. Гарним прикладом є британські пуритани, які приплили до Америки з метою організувати власний соціум, необтяжений правилами англіканської церкви. “Порядок” Проблема полягала у надзвичайній дикості, суворості та ворожості континенту, яка потребувала “приборкання” зі сторони. “Порядок”, який ми описали як “бажання ідеалізації та раціоналізації усієї сутності довкола у одну велику ієрархію, де б кожен мав своє місце та роль, об’єднаний одним великим задумом людини, що раціоналізує”, ставав в руках колонізаторів “зброєю”, якою він підкорював та надавав форми й значення цьому первісному континенту. Таким чином, саме природа Нового Світу стала головним опонентом людини, що хотіла цивілізувати його. Формально запишемо це як концептуальну метафору NATURALEZA es ENEMIGO. У аргентинському сприйнятті природа також зображується як така, що противиться цивілізації: “*que la Patagonia no merece nuestros desvelos, porque nada vale: ha resistido la poblacion durante cuatro siglos*”, “*Cuatro siglos no han sido capaces de fundar un plantel de poblacion civilizada en aquella region inmensa porque la tierra repudiaba al hombre civilizado.*” [La Prensa 1979, 25 de Julio, c. 1; La Prensa 1980, 9 de Enero, c. 1] З такої точки зору, сама

земля, неначе свідомо, визначає хто може її опановувати, а хто – ні; й чи буде вона піддаватися “цивілізації”.

Сарм’єнто також надає природі “диких” якостей та, як вже було зазначено в останньому розділі, розглядає її як джерело варварства. Описуючи гаучо він промовляє: *“Aquí principia la vida pública, diré, del gaucho, pues que su educación está ya terminada. Es preciso ver a estos españoles, por el idioma únicamente y por las confusas nociones religiosas que conservan, para saber apreciar los caracteres indómitos y altivos que nacen de esta lucha del hombre aislado con la naturaleza salvaje, del racional con el bruto;”* [Sarmiento 1924, с. 33]. Гаучо є результатом спотворення іспанця дикою природою Пампи – представником варварства. Однак якщо гаучо носить в собі частинку Європи, то ким в уявленні аргентинської інтелігенції виступає індіанець – корінний житель тої самої дикої Пампи. Тут, використовуючи наші знахідки, представлені в двох останніх підрозділах, ми можемо вивести таке судження: якщо INDIO es ANIMAL та INDIO es OBSTÁCULO, та якщо NATURALEZA es ENEMIGO, а земля має власну свідомість, то можна уявити, що індіанець сприймається радше не як людський суперник аргентинців, а скоріше як один з засобів спротиву природи проти цивілізації. В глобальному сенсі, індіанець є такою ж складовою сурової та жорстокої до європейців природи, як і непролазні Амазонські хащі, чи спекотні пустелі Андського регіону, чи врешті-решт смертельна фауна, що населяє усі куточки континенту. Якщо подивитися з ще ширшої точки зору, індіанця можна порівняти з природними катастрофами, що часто спіткають людство, на кшталт повеней, торнадо, землетрусів, тощо.

Так, до 1879 р., тобто до початку наступу аргентинських сил на території індіанців, індіанські навали часто змальовувалися так:

“Sigue la gran alarma á proposito de la nueva invasion de indios.

Aquí se toman precauciones respecto á las persona y á las haciendas.

[...]

En dicho oficio dice el comandante de Tapalqué que habia recibido una nota del Teniente Coronel Dónovan, en la cual le aseguraba que venia en marcha una

invasion grande.

Que era menester esperarla dentro de cuatro ó cinco dias.

Que era muy probable que trajera la direccion del Sud y Sud Oeste.

Que prepare fuerzas y armas para estar pronto á correrse á la frontera del Centro, en el caso de ser amenazada.” [La Prensa 1976, 7 de Octubre, c. 1.]

Як ми бачимо, попередня інформація про майбутній напад подається так, неначе на поселення надвигається ураган чи цунамі – безпорадна сила природи. Про нього попереджають за кілька днів, замість того щоб зупинити його непідвласний людині поступ. Мешканцям рекомендують заздалегідь підготуватися до індіанського вторгнення: як, наприклад, рекомендують забиратися на підвищену місцевість під час цунамі, чи, навпаки, кудись під землю під час ураганів. Навіть напрямок руху визначається заздалегідь. Такий “жанр” прогнозування є досить поширеним в аргентинській пресі 1872-1878 рр. На основі цієї інформації ми можемо вивести наступну концептуальну метафору: INDIO es DESASTRE NATURAL. Індіанець сприймається як одна з невідворотних сил природи, що час від часу тероризують суспільство та дають спротив європейській цивілізації. Проте, як відомо, особливість людини полягає у її здатності адаптуватися та раціоналізувати світ навколо себе: людина завжди знаходить спосіб приборкати природу, будь то дамби, громовідводи, протипожежні лісові смуги чи сховища. У випадку з індіанцем це стала жорстока війна проведена впродовж 1879-1887 рр., результатом якого стала майже повне винищення аргентинського корінного населення.

Таким чином, ми визначили останній профіль концепту “indio” в ідеологічному дискурсі аргентинської інтелігенції. Ця інтерпретація синтезує в собі попередні когнітивні моделі (INDIO es ANIMAL та INDIO es OBSTÁCULO), перетворюючи тубільне населення на елемент первісного хаосу, що противиться раціональному “порядку”. Спираючись на теорію Анхеля Рами про універсальність ідеї “порядку” в латиноамериканському інтелектуальному просторі, ми бачимо, що аргентинська інтелігенція сприймала Новий Світ як “tabula rasa”, яку необхідно раціоналізувати. Таким чином, природа Пампи

профілюється як свідомо ворожа сила, що “відкидає” цивілізовану людину, а індіанець стає її безпосереднім інструментом спротиву. В такому випадку індіанець в мовній картині світу аргентинців наближається до однієї зі складових фауни навколишнього середовища, на кшталт тигра, або ж змії. Аналіз преси періоду 1876–1878 рр. свідчить про те, що індіанські навали (“invasiones”) описувалися в категоріях метеорологічних прогнозів. Повідомлення про напрямок руху, час прибуття та неминучість нападу уподібнюють індіанців до ураганів чи повеней. Це позбавляє індіанця суб’єктності: його дії сприймаються не як прояв політичної волі чи військової стратегії, а як непідвладний людині рух стихії, до якого можна лише підготуватися, але який неможливо зупинити дипломатичним шляхом. Логіка цього профілю виводить війну за межі міжнаціонального конфлікту, переводячи її у площину боротьби людини з природою. Подібно до того, як цивілізація будує дамби чи сховища для захисту від стихій, військова кампанія 1879–1887 рр. подається як “технічне” приборкання дикої сили. Таким чином, у мовній картині світу аргентинської інтелігенції індіанець остаточно втрачає статус людського суперника. Він стає складовою смертельної фауни та ворожого ландшафту, що дозволяє виправдати його фізичне знищення як необхідний етап раціоналізації та освоєння простору.

Висновки до третього розділу

На основі проведеного лінгвокультурального аналізу концепту “indio” у часописі “La Prensa” за період 1876–1880 рр., можна зробити висновок, що аргентинська інтелігенція вибудувала цілісну та герметичну мовну картину світу, де корінне населення було позбавлене будь-якої суб’єктності. Використання трьох домінантних концептуальних метафор дозволило ліберальній еліті трансформувати реальний військовий конфлікт у суто технічну та етично бездоганну операцію з раціоналізації простору. По-перше, через концептуальну метафору INDIO es ANIMAL, аргентинська преса здійснила радикальну дегуманізацію тубільного населення. Використання таких мовних одиниць, як “indiada”, “horda”, “batida” та “guarida”, дозволило профілювати індіанця як біологічну масу, позбавлену розуму, мови та історії. Це змістило корінне

населення на нижчий щабель “Великого ланцюга буття”, де індіанець постає не як людський суперник, а як хижа здобич, що підлягає “викуренню” або приборканню. По-друге, метафора INDIO es OBSTÁCULO перевела конфлікт у площину механічного прогресу. У мовній картині світу інтелігенції індіанець був позбавлений будь-якої активної ролі, ставши статичним об’єктом, що лише затримує неминучий рух цивілізації. Це дозволило раціоналізувати війну як логічний цивілізаційний поступ: індіанець, за аналогією з бур’яном чи камінням, мав бути усунутий, аби не перешкоджати втіленню ідеального “креслення” нації, що передбачало будівництво залізниць та розвиток сільського господарства. По-третє, уподібнення тубільця до стихії через метафору INDIO es FUERZA DE NATURALEZA завершило процес витіснення індіанця з політичного простору. Індіанець перетворюється на органічну частину Пампи – його фауну. Трагування набігів як неминучих природних катаклізмів позбавило індіанську сторону суб’єктності та права на дипломатичний діалог. Це виправдало перехід від “співіснування на Фронтирі” до тотального підкорення, яке подавалося як раціональне приборкання дикої природи Пампи. Таким чином, у період 1876-1880 рр. ідеологічний дискурс у пресі успішно виконав своє головне завдання: він створив цілісний ідеологічний фасад, де індіанець перестав існувати як людина. Завдяки маніпуляції знаками, про яку писав Анхель Рама, реальний мешканець Пампи був заміщений абстрактним і негативно маркованим символом. Це дозволило інтелігенції не лише легітимізувати військову кампанію, а й зробити подальшу об’єктивацію індіанця як державного ресурсу природним і неминучим наслідком перемоги латиноамериканської цивілізації та прогресу над варварством.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, ми можемо констатувати, що лінгвокультуральний аналіз концепту “indio” в аргентинському публіцистичному дискурсі кінця XIX століття дозволив реконструювати цілісну когнітивну модель, яка стала фундаментом для ідеологічної легітимізації державної політики “Завоювання пустелі”. Робота продемонструвала, що мова в руках аргентинської інтелігенції (“ciudad letrada” за А. Рамою) виступила не просто засобом передачі інформації, а автономним інструментом конструювання реальності, де ідеологічні структури підміняли собою об’єктивні факти. Першочерговим етапом нашого аналізу стало дослідження генеалогії аксіологічної моделі CIVILIZACIÓN/BARBARIE, яка виявилася ключовою для розуміння аргентинської мовної картини світу. Ми встановили, що витoki цієї дихотомії сягають ще праць Хуана Хінеса де Сепульведи (1550), який, спираючись на аристотелівську доктрину “природного рабства”, заклав перші підвалини дегуманізації тубільного населення. У його дискурсі концепт “indio” було вписано в опозицію “раціональність/ірраціональність”, де відсутність християнської віри та європейських інституцій автоматично прирівнювала індіанця до істоти з “атрофованим розумом”, що потребує зовнішнього управління. Ця матриця, попри її офіційне засудження в епоху Золотого віку, зберіглася у глибинних шарах іспаномовної культури та була реактуалізована в аргентинському контексті XIX століття. Вивчення внеску Домінго Фаустіно Сарм’єнто показало трансформацію цієї моделі в умовах націєбудування. Сарм’єнто перетворив “civilización” та “barbarie” на культурні ключові слова (“cultural key words” за А. Вежбицькою), наповнивши їх специфічно аргентинським емпіричним змістом. Для нього “варварство” отримало географічне втілення в образі безмежної Пампи (“inmensidad de la Pampa”), яка своєю неохопністю детермінувала асоціальність та дикість її мешканців. В контексті епохи, сповненої ідей Просвітлення та позитивізму, індіанець перестав бути “душею, що потребує порятунку”, перетворившись на “біологічний анахронізм”, що стоїть на заваді прогресу. Таким чином, було сформовано

інтелектуальний запит на повне семантичне та фізичне заміщення тубільного елемента європейським.

Важливим теоретичним підґрунтям нашого дослідження стала концепція “ciudad letrada” Анхеля Рами, яка дозволила пояснити соціальну антропологію аргентинської інтелігенції як закритої касты. Ми довели, що саме цей вузький прошарок освіченої еліти взяв на себе функцію архітектора “автономного порядку знаків”, де ідеалізована, раціоналізована модель європейського міста протиставлялася хаосу та безформності реальної американської дійсності. В межах цього порядку інтелігенція маніпулювала значеннями, створюючи семіотичну завісу, яка дозволяла ігнорувати суб’єктивність корінного населення. Для освіченого класу індіанець існував не як жива людина, а як елемент тексту, що підлягає класифікації та подальшому вилученню з національного проєкту. Застосування методології Люблінської етнолінгвістичної школи дозволило нам виявити, що в аргентинському публіцистичному дискурсі часопису “La Prensa” в період 1876-1880 рр. відбувалося специфічне профілювання концепту “indio”. Згідно з теорією Є. Бартмінського, будь-який концепт має багатовимірну структуру (“базу”), проте ідеологічний дискурс цілеспрямовано актуалізує лише окремі його аспекти, приховуючи інші. У текстах преси ми зафіксували процес систематичного відсікання гуманізуючих рис концепту. Через вибір специфічних лексем та аксіологічне навантаження, індіанець був позбавлений будь-яких позитивних характеристик, які б могли ідентифікувати його як частину аргентинського суспільства. Ключовим інструментом цього процесу стала аксіологічна поляризація за Т. ван Дейком. Використовуючи “ідеологічний квадрат”, автори “La Prensa” вибудовували жорстку опозицію “Ми” (носії цивілізації, прогресу та порядку) проти “Них” (носії варварства та хаосу). У межах цієї стратегії позитивні дії аргентинської армії під час “Завоювання пустелі” максимально акцентувалися як акт “цивілізаційної місії”, тоді як будь-який опір з боку тубільців концептуалізувався як злочин проти природного порядку та прогресу людства. Це призвело до того, що концепт “indio” в мовній картині світу аргентинця кінця XIX століття став маркером абсолютної чужості,

який не передбачав можливості інтеграції, а лише повне підпорядкування або знищення.

Центральним результатом роботи стало виявлення та систематизація трьох магістральних когнітивних ліній дегуманізації корінного населення, реалізованих через механізм концептуальної метафори за Дж. Лакоффом. Перша і найбільш радикальна лінія – INDIO es ANIMAL (зооморфна метафора) – завершила процес онтологічного розриву між індіанцем та людським світом. У дискурсі інтелігенції тубілець систематично наділявся рисами хижака або шкідника. Використання таких лексем, як “*indiada*”, “*horda*”, “*enjambre*” для позначення індіанських груп, або ж опис експедицій вглиб Пампи як “полювання” на індіанця, заритого в своїй “*guarida*” активувало в свідомості читача фрейм «тварини». Аргентинська преса всіляко намагалася відгородити «цивілізовану» Америку від тубільців, наголошуючи на братерській єдності американської цивілізації (з якої було виключено тубільне населення), та запевняючи, що американська кров псує американця: (“*inoculan la sangre inca en la raza americana*”). Це мапування мало жахливі прагматичні наслідки: якщо індіанець концептуалізується як звір, то дії держави щодо нього перестають бути війною між людьми і перетворюються на “санітарну зачистку” території, що б підготувала її до людської колонізації. Індіанці, що виживали після такої чистки, немов худобу направляли до концентраційних таборів, звідки потім їх “задля їхнього блага” відправляли служити тій чи іншій заможній родині. Як було доведено у дослідженні, цей метафоричний перенос знімав з аргентинського суспільства будь-які моральні зобов’язання, легітимізуючи фізичне насильство як природний процес приборкання дикої природи. Друга лінія дегуманізації – INDIO es OBSTÁCULO (механічне сприйняття як перешкоди) – відображала вплив позитивістського раціоналізму та ідеї безперервного прогресу. В межах цієї моделі індіанець позбавлявся навіть негативної активності хижака, перетворюючись на статичний об’єкт – “камінь на шляху” локомотива цивілізації. Профілювання концепту зміщувалося у бік просторових та економічних категорій: цивілізація перетворювалася на рухому механічну силу

(CIVILIZACIÓN es CAMINO), яка несла з собою прогрес та розквіт до земель корінного народу, які натомість описувалися як “desierto”, “despoblado”, “inculto”, тощо. Індіанець профілюється як істота нездатна до розвитку, живий анахронізм, що втілюється в їхніх “tolderías” та “chuzas”. Така десуб’єктивізація дозволяла дискурсу преси оперувати поняттями “очищення земель” та “розширення кордонів”, де живі люди сприймалися як прикрий технічний дефект ландшафту, що підлягає усуненню задля вищого блага нації. Третя магістральна лінія – INDIO es FUERZA NATURAL – спирається на останні дві та уподібнює тубільців стихійним лихам (повеням, бурям, сарані). Це дозволяло зображати набіги (“malones”) як ірраціональні акти природи, позбавлені політичного чи соціального контексту. Таке мапування остаточно закріпило статус індіанця як мовчазної частини ландшафту, приреченої на підкорення людині розумній. Поєднання цих трьох моделей утворило непроникну ідеологічну броню, яка зробила “Завоювання пустелі” логічним і єдиним мислимим сценарієм розвитку аргентинської державності того часу.

Проведений семантико-аксіологічний аналіз лексем у матеріалах часопису “La Prensa” за 1876–1880 рр. дозволив нам підтвердити гіпотезу про те, що преса того часу виступала головною когнітивною платформою для формування нової аргентинської ідентичності. Ми виявили, що вербалізація концепту “indio” здійснювалася через систему стійких негативних конотацій, які можна згрупувати у декілька концептуальних кластерів. Зокрема, кластер “розумової та моральної неповноцінності” (лексеми *pecios*, *torpeza*, *perezosos de entendimiento*) прямо корелює з аристотелівською традицією, яку ми простежили від Сепульведи. Водночас, кластер “ірраціональної жорстокості” (*ferocidad*, *barbarie*, *viciosos*) слугував для протиставлення тубільців християнським чеснотам та людським законам, що втілювалися в образі аргентинського солдата-цивілізатора – героя. Аналіз текстів показав, що інтелігенція використовувала часопис як інструмент “семіотичного витіснення”: створюючи детальний опис злочинів варварства, вона фактично готувала суспільну думку до фізичного винищення об’єкта, роблячи його “невидимим” у правовому та моральному полі республіки.

Таким чином, публіцистичний дискурс кінця XIX століття став місцем остаточної кристалізації аргентинської мовної картини світу, де дихотомія CIVILIZACIÓN/BARBARIE отримала своє найбільш радикальне втілення. Ми встановили, що “La Prensa” не просто описувала події “Завоювання пустелі”, а створювала систему координат, у якій це завоювання сприймалося як акт вищої справедливості та раціонального впорядкування простору. Це підтверджує нашу тезу про те, що ідеологія в Аргентині того періоду була “language-entrenched” (вкоріненою в мову), де кожна лексема слугувала цеглиною у побудові національного міфу про “білу та прогресивну націю”, вільну від “тягаря” корінного елемента.

Наукова новизна нашої роботи полягає у першій в українській іспаністиці спробі системного когнітивно-лінгвістичного аналізу дегуманізації корінного населення Аргентини. Нам вдалося довести, що “Завоювання пустелі” було не лише військовою операцією, а й масштабним лінгвістичним проєктом. Результати дослідження підтвердили, що пряма залежність між когнітивним профілюванням концепту “indio” та політичною стратегією держави дозволила інтелігенції легітимізувати перетворення суб’єкта (індіанця-людини) на об’єкт (ресурс або перешкоду). Ми продемонстрували, як ідеологія, трансформуючись у стійку мовну картину світу, стає об’єктивною істиною для носіїв мови, блокуючи можливість критичного сприйняття насильства. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що реконструйована нами лінгвокультуральна модель концепту “indio” виявляє глибоку історичну седиментацію смислів. Аргентинська інтелігенція кінця XIX століття успішно адаптувала колоніальну матрицю Сепульведи та ліберальний раціоналізм Сарм’єнто для створення “автономного порядку знаків”. У цьому порядку індіанець був приречений на “семантичну смерть” ще до свого фізичного підкорення. Використання концептуальних метафор INDIO es ANIMAL, OBSTÁCULO та FUERZA NATURAL створило ефект “когнітивної сліпоти”, де знищення цілої культури подавалося як тріумф розуму та необхідний крок до вступу Аргентини в коло цивілізованих націй. Теоретична значущість роботи виходить за межі суто лінгвістичного опису,

оскільки вона розкриває універсальні механізми того, як через мову здійснюється ідеологічне домінування та дегуманізація “Чужого”. Практичні висновки дослідження можуть бути використані для подальших студій у галузі критичного дискурс-аналізу, етнолінгвістики та теорії міжкультурної комунікації. Ми сподіваємося, що цей аналіз сприятиме глибшому розумінню того, як слова формують історію, і як важливо деконструювати ідеологічні структури, що ховаються за “природним” звучанням мови. Робота демонструє, що вивчення концепту “indio” – це, перш за все, вивчення самої аргентинської ідентичності, побудованої на запереченні власного коріння заради ілюзорного ідеалу “чистої” цивілізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. Нікомахова етика. // пер. з давньогр. Віктор Ставнюк. – К: «Аквілон-Плюс», 2002. – 480 с.
2. Арістотель. Політика / пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ : Основи, 2000. 339 с.
3. Операйло С. Лінгвокультурологічний аналіз концепту “indios” у мовній картині світу іспанців доби Золотого віку. // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. / К. : Юстон, 2025. – Вип. 47. – с. 112-125.
4. Alonso, P. Jardines secretos, legitimaciones públicas. El Partido Autonomista Nacional y la política argentina de fines del siglo XIX. // Buenos Aires: Edhasa, 2010. p. 390.
5. Altamirano, C. Para un programa de historia intelectual y otros ensayos. // Buenos Aires: Siglo Veintiuno, 2005. p. 133.
6. Baciero, C. Juan de Solórzano Pereira y la defensa del indio en América. // Hispania Sacra, 2006. Vol. 58 (№117) p. 263-327.
7. Bartmiński J. and Zinken J. (ed.). Aspects of cognitive ethnolinguistics. // London: Equinox Publishing Ltd. 2009. p. 261.
8. Bartmiński, J. Opozycja swój / obcy a problem językowego obrazu świata. // Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury, 2007. Vol. 19. pp. 35-59.
9. Battista, E. ¿Qué hacer con los “indios”? El rol de la filología en la Argentina del siglo XIX. // Diálogo de la Lengua, 2024. Vol. 16. pp. 18-39.
10. Baud M. Intelectuales y sus utopías: indigenismo y la imaginación de América Latina // Amsterdam: Cuadernos del Cedla, 2023. p. 93.
11. Beorlegui, C. Historia del pensamiento filosófico latinoamericano. // Bilbao: Universidad de Deusto, 2010. p. 896.
12. Bressan R. V. Hombres de prensa: el staff del diario La Prensa durante su primera década (1869-1880). // XIII Jornadas Interescuelas/Departamentos de Historia. Departamento de Historia de la Facultad de Humanidades, Universidad Nacional de Catamarca, Catamarca. 2011. p. 22.
13. Briones, C. Mestizaje y blanqueamiento como coordenadas de aboriginalidad y nación en Argentina. // Runa, 2002. Vol. 23. pp. 61-88.
14. Casaús Arzú, M. E. El binomio degeneración-regeneración en las élites intelectuales espiritualistas de principios del siglo XX en Centroamérica. // Revista Complutense de Historia de América, 2009. Vol. 35. pp. 109-133.
15. Casaús Arzú, M. E. La Representación del Otro en las elites intelectuales europeas y latinoamericanas: Un siglo de pensamiento racista 1830-1930. // Iberoamericana, 2010. Vol. 40 (№1-2). p. 13-44.

16. Castro, A. La resistencia de lo silenciado en la literatura fantástica argentina. // *Connotas. Revista de Crítica y Teoría Literarias*, 2009. №11. pp. 61-85.
17. César Lazzari, A. “¡Vivan los indios argentinos!” Etnización discursiva de los ranqueles en la frontera de guerra del siglo XIX. // *Corpus. Archivos virtuales de la alteridad americana*, 2012. Vol 2 (№1). p. 215.
18. Ciaramitaro F. Antigua Grecia y España (siglos XV y XVI): identidad, extranjería y «nación»: Una interpretación del otro. // *Allpanchis*, 2025. Vol. 52 (№96), p. 13-47.
19. Conti, N. A. El Positivismo en Argentina y su proyección en Latinoamérica. // *Vertex Revista Argentina De Psiquiatría*, 2020. Vol. 31. pp. 145-154.
20. Corach, D. Inferring Continental Ancestry of Argentineans from Autosomal, Y-Chromosomal and Mitochondrial DNA. // *Annals of Human Genetics*, 2010. Vol. 74 (№1). pp. 65-76.
21. Delrio W.; Lenton, D.; Musante, M.; and Nagy, M. Discussing Indigenous Genocide in Argentina: Past, Present, and Consequences of Argentinean State Policies toward Native Peoples. // *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 2010. Vol. 5 (№2). pp. 138-159.
22. Delrio, W.; Lenton, D.; Musante, M.; Nagy, M.; Papazian, A.; and Pérez, P. Del silencio al ruido en la Historia. Prácticas genocidas y Pueblos Originarios en Argentina. // *Centro Cultural de la Memoria Haroldo Conti*, 2010. II Seminario Internacional: Políticas de la Memoria. p. 25.
23. De Mendonça, I. Indios y un coronel: curiosidades para la prensa. // *Orbis Tertius*, 2023. Vol. 28 (№37). p. 14.
24. El País. Internacional. Desaparece un defensor de la libertad de prensa en América Latina. Buenos Aires. 28 de diciembre de 1977. https://elpais.com/diario/1977/12/28/internacional/252111615_850215.html
25. Gimber A. La disputa de Valladolid en dos relatos históricos del siglo XX. // *Revista de Filología Alemana*, 2010. 2009: Anejo I. pp. 165-174.
26. Goldman, N. Lenguaje y revolución: conceptos políticos clave en el Río de la Plata, 1780-1850. // *Buenos Aires: Prometeo Libros*, 2008. p. 214.
27. Gordillo, G. R. Rubble: The Afterlife of Destruction. // *Durham: Duke University Press*, 2014. p. 329.
28. Gros C. Nacionalizar al indio, etnizar la nación: América Latina frente al multiculturalismo. // *Sociedad Y Economía*, 2005. №9. p. 107-120.
29. Guerra, F. X. Modernidad E Independencias. Ensayos Sobre Las Revoluciones Hispánicas. // *Madrid: Editorial MAPFRE, S.A.*, 1992. p. 404.
30. Halperín Donghi, T. Revolución y guerra: formación de una élite dirigente en la Argentina criolla. // *Buenos Aires: Siglo Veintiuno*, 2014. p. 480.

31. Hanke, L. Aristotle and the American Indians; a study in race prejudice in the modern world. // Chicago: H. Regnery Co, 1959. p. 184.
32. Hart, C. Cognitive Linguistic Critical Discourse Studies. // In Richardson J. and Flowerdew J. (eds.), Handbook of Critical Discourse Studies. London: Routledge. 2018. p. 656.
33. Hart, C. Critical Discourse Analysis and Cognitive Science: New Perspectives on Immigration Discourse. // London: Palgrave Macmillan, 2010. p. 219.
34. Igareta, A. Civilization and Barbarism: When Barbarism Builds Cities. // International Journal Historical Archaeology, 2005. Vol. 9 (№3). pp. 165-176.
35. Iglesia, C. La violencia del azar: Ensayos sobre literatura argentina. // Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica de Argentina, S.A., 2003. p. 101.
36. Jeffries, L. Critical Stylistics: The Power of English. // Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. p. 216.
37. Lakoff, G. and Johnson, M. Metaphors We Live by. // Chicago: University of Chicago Press. 1980. p. 242.
38. Lakoff, G. The contemporary theory of metaphor. // In A. Ortony (Ed.), Metaphor and thought. Cambridge University Press, 1993. (2nd ed.) pp. 202–251.
39. Langacker, R. W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. // Oxford: Oxford University Press, 2008. p. 584.
40. La Prensa. // Buenos Aires: La Capital, 1876–1880. Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional de España. URL: <https://hemerotecadigital.bn.gob.ar/collection/001197809/prensa>
41. Literas, L. & Nagy, M. De la Colonia a la República: frontera, ley y propiedad de la tierra en las Pampas (Argentina, fines del siglo XVIII - fines del siglo XIX). // Fronteras De La Historia, 2026. Vol. 31 (№1). p. 136–164.
42. Martínez Estrada, E. Radiografía de la pampa. // Buenos Aires: Editorial Losada, S.A., 1942. 14ª edición: 2001. p. 356
43. Molina Villeta, J. La destrucción de Tenochtitlán y el saco de Roma. Justificación y verdad histórica en la obra de Juan Ginés de Sepúlveda. // Caravelle. 2025. №124. p. 117-138
44. Montaldo, G. R. El cuerpo de la patria: espacio, naturaleza y cultura en Bello y Sarmiento. // Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2010. pp. 1-16.
45. Morgan, P. Reading Facundo Transnationally, at Last. // Global Intellectual History, 2022. Vol. 7 (№5). pp. 882-908.
46. Musolff, A. Metaphor, Nation and the Holocaust. // New York: Routledge, 2010. p. 236.

47. Navarro Floria, P. El desierto y la cuestión del territorio en el discurso político argentino sobre la frontera Sur. // Revista Complutense de Historia de America, 2002. Vol. 28. pp. 139-168.
48. Navarro Floria, P. La conquista de la memoria. La historiografía sobre la frontera sur Argentina durante el siglo XIX. // Universum. Revista de Humanidades y Ciencias Sociales, 2005. Vol. 1 (№20). pp. 88-111.
49. Navarro Floria, P. La deshumanización por la palabra, el sometimiento por la ley. Paralelismos discursivos sobre la cuestión indígena en los Estados Unidos y el cono sur, siglos XVIII-XIX. // Cuicuilco, 2005. Vol. 12 (№34). pp. 153-199.
50. Papazian, A. Prácticas de disciplinamiento indígena en la isla Martín García hacia fines del Siglo XIX. // Revista TEFROS, 2010. Vol. 8 (№1-2). p. 1-17.
51. Pardo, M. L., Marchese, M. C. and Soich, M. Nuevos aportes desde Latinoamérica para el desarrollo del “Método Sincrónico-Diacrónico de Análisis Lingüístico de Textos”. // Chasquí. Revista Latinoamericana De Comunicación, 2019. Vol. 139, pp. 95-114.
52. Pas, H. F. Literatura, prensa periódica y público lector en los procesos de nacionalización de la cultura en Argentina y en Chile (1828-1863). // Tesis doctoral. Universidad Nacional de La Plata. Facultad de Humanidades y Ciencias de la Educación, 2010. p. 719.
53. Pérez Gras, M. L. La imagología de cara al presente a la luz de la hermenéutica analógico-contextual: el caso de la construcción imagológica del aborigen en la literatura argentina. // Enfoques, 2018. Vol. 30 (№2), pp. 39-65
54. Quijada, M. De los cacicazgos a la ciudadanía: Sistemas políticos en la frontera, Río de la Plata, siglos XVIII-XX. // Berlin: Gebr. Mann Verlag, 2011. pp. 390.
55. Quintanilla Pérez-Wicht, P. La recepción del positivismo en Latinoamérica. // Lima: Logos Latinoamericano, 2006. 2.a Época, Año 1 (№6). pp. 65-76.
56. Rama A. La Ciudad Letrada. // Montevideo: arca, 1998. p. 126.
57. Ramos, J. Desencuentros de la modernidad en América Latina: Literatura y política en el siglo XIX. // Buenos Aires: CLASCO, 2021. 1ª ed. p. 425.
58. Rilla, J. The Leviathan of the Pampas: Sarmiento's Facundo as a State Personification. // Global Intellectual History, 2025. pp. 1-23.
59. Rodrigues, M. H. B. V. O caciquismo na Argentina dos séculos XIX e XX: crioulos e o estado. // European Review of Artistic Studies, 2025. Vol. 16 (№2). p. 56-67.
60. Rojas-Mix, M. Los cien nombres de América. // San José, C.R.: Editorial de la Universidad de Costa Rica, 1997. p. 410.

61. Romero, J. L. Las ideas políticas en Argentina. // Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 1975. p. 308.
62. Rotker, S. Olvidos y Memoria en La Argentina. // Buenos Aires: Ariel, 1999. pp. 253.
63. Ryan, C. L. The Conquest of the Desert and Argentina's Indigenous Peoples. // University of New Mexico Press, 2020. p. 296.
64. Santa Ana, O. "Like an Animal I was Treated": Anti-Immigrant Metaphor in US Public Discourse. // Discourse & Society, 1999. Vol. 10 (№2). pp. 191-224.
65. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science. // Language, 1929. Vol. 5 (№4). pp. 207-214.
66. Sarmiento, D. F. Facundo: civilización y barbarie. // Madrid: Calpe. 1924. p. 411
67. Sepúlveda, J. G. De. Democrates Segundo, O De Las Justas Causas. // En Boletín de la Real Academia de la Historia, 1892. Tomo 21. pp. 257-369. (Edición digital: Clásicos de Historia, 2016. p. 130)
68. Shumway, N. The Invention of Argentina. // Los Angeles: University of California Press, 2019. p. 357.
69. Sorensen Goodrich, D. Facundo and the Construction of Argentine Culture. // Austin: University of Texas Press, 2010. p. 217.
70. Svampa, M. El Dilema Argentino. Civilización y Barbarie. // Buenos Aires: Aguilar, Altea, Taurus, Alfaguara, 2006. p. 424.
71. Szwedek A. Angels and Devils Lost and Regained: A Revision of the Great Chain of Being. // Kwartalnik Neofilologiczny, 2018. №1. p. 1-18.
72. Terán, O. Historia de las ideas en La Argentina: diez lecciones iniciales, 1810-1980. // Buenos Aires: Siglo Veintiuno, 2008. p. 320.
73. Todorov, T. The conquest of America: the question of the other. // New York: HarperPerennial, 1984. p. 290.
74. Underhill, J. W. Humboldt, worldview and language. // Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. p. 161
75. Van Dijk, T. A. Ideología y análisis del discurso. // Utopía y Praxis Latinoamericana, 2005. Vol. 10 (№29). p. 9-36.
76. Van Dijk, T. A. Ideology and discourse: A Multidisciplinary Introduction. // Barcelona: Pompeu Fabra University, 2003. p. 118
77. Van Dijk, T. A. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. 2nd ed. // London: SAGE Publications Ltd, 2011. p. 432.
78. Vidaurreta, A. Spanish immigration to Argentina, 1870-1930. // Anuario de Historia de América Latina, 1982. №19. pp. 285-319.
79. Viñas, D. Indios, ejército y frontera. // Buenos Aires: Galerna y Santiago Arcos editor, 2013. pp. 320.

80. Weber, D. J. *Bárbaros: Spaniards and Their Savages in the Age of Enlightenment*. // New Haven: Yale University Press, 2008. p. 496
81. Whorf, B. L. *Language Thought and Reality*. // Cambridge MA: MIT Press, 1956. P. 278.
82. Wierzbicka, A. *Semantics: Primes and Universals*. // London: Oxford University Press, 1996. p. 512
83. Wierzbicka A. *Understanding cultures through their key words. : English, Russian, Polish, German, and Japanese. p. cm.* // London: Oxford University Press. 1997. (Oxford studies in anthropological linguistics; v. 8). p. 328.
84. Zavala, V. and Back, M. *La producción discursiva de identidades racializadas*. // En Zavala, V. and Back, M. (eds.). *Racismo y lenguaje*. Fondo Editorial de la PUCP, 2017. p. 11-38